

พระอินทร์ในตำนานและวรรณคดีไทย

ไทยเรารับอิทธิพลความเชื่อและวัฒนธรรมทาง ศาสนาจากอินเดียมาแต่โบราณ ทั้งศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ เนื่องจากดินแดนอันเป็นที่ตั้งของประเทศไทย ซึ่งแต่เดิมเราเรียกว่า สุวรรณภูมิ¹ มีอาณาจักรใหญ่ ๆ 3 อาณาจักร ฝ่ายเหนือได้แก่ โยนก ฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือได้แก่โคตรบูร และฝ่ายใต้ได้แก่ทวารวดี¹ ก่อนที่ไทยจะสร้างตนเป็นปึกแผ่น อาณาจักรแถบนี้ก็มีชน 2 ชชาติ คือ ขอมโบราณ กับ มอญโบราณผลัดกันเรืองอำนาจอยู่แล้ว และในสมัยนั้น อารยธรรม วัฒนธรรมของอินเดียก็ได้แพร่หลายเข้ามาในดินแดนนี้แล้ว พวกพราหมณ์นำศาสนาพราหมณ์เข้ามา ผู้ใดมีความรู้สูงก็มักจะได้อาชีพเป็นปุโรหิตเป็นที่ปรึกษาและประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ แก่กษัตริย์ และเป็นราชครูผู้สอนนิตินิยมแก่กษัตริย์และโอรส ในบางคราวก็ถึงกับได้อำนาจครอบครองอาณาจักรทางแถบนี้ ดังที่มีเรื่องเล่าไว้ในตำนานทางเขมรว่า พราหมณ์มาได้นางนาคเป็นชายาและตั้งอาณาจักรเขมรขึ้น ศาสนาพราหมณ์จึงแพร่หลายในดินแดนแถบนี้มาแต่โบราณ และเมื่อไทยเข้ามาอยู่ในดินแดนสุวรรณภูมิเราจึงรับเอาความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ไว้ด้วย

ส่วนศาสนาพุทธนั้น หนังสือมหาวงศ์พงศาวดารลังกา ได้เล่าถึงการทำสังคายนาครั้งที่ 3 ที่พระเจ้าอโศกเป็นองค์อุปถัมภ์ และพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระผู้

¹ แสง มนวิฑูร, "ความเป็นมาเกี่ยวกับพุทธศาสนาในลานนาไทย," จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (ปีที่ 3 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม - กันยายน, 2519), หน้า 79.

² เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุমানราชชน), เรื่องแหลมอินโดจีนสมัยโบราณ (พระนคร: บรรณาการ, 2515), หน้า 164.

เป็นประธานในการทำสังคายนาโคสงพระสงฆ์ไปเผยแผ่ศาสนาในที่ต่าง ๆ ถึง 9 แห่งนั้น
 ทานโคโหพระโธมเถระกับพระอุตุเถระไปยังสุวรรณภูมิ หนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ว่า
 พระเถระทั้งสองรูปนี้ นำพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทเข้ามาเมื่อ พ.ศ. 234 และได้แสดง
 ธรรมเทศนาพรหมชาลสูตรก่อน ชาวสุวรรณภูมิพากันเลื่อมใส ทานจึงประกาศศาสนา
 สั่งสอนประชาชนตามหลักพุทธศาสนา บรรพชาอุปสมบทกุลบุตรทั่วไป เริ่มจากอาณาจักร
 ทวารวดีถึงโคกบูนและโยนก¹ ประชาชนในแถบนี้จึงเริ่มนับถือพุทธศาสนามากขึ้น
 และต่อมาไทยก็รับนับถือจนศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ แต่เมื่อก่อนความเชื่อ
 ทางศาสนาพราหมณ์ยังมีปะปนอยู่เรื่อยมา จึงมีหลักฐานว่าเมื่อไทยตั้งอาณาจักรสุโขทัย
 ขึ้นในสมัยก่อนนั้น ชาวสุโขทัยนอกจากจะนับถือศาสนาพุทธแล้วยังนับถือศาสนาพราหมณ์
 ด้วย เพราะในสมัยนั้นมีทั้งวัดวาอาราม โบสถ์วิหาร และเทวสถาน อยู่ทั้งในเมืองและ
 นอกเมือง เมื่อผู้ใดต้องการทำพิธีมงคลพิธีใดพิธีหนึ่ง ก็มักทำพิธีทั้งทางศาสนาพุทธและ
 ศาสนาพราหมณ์ คือ มีการนิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระปริตร และเชิญพราหมณ์มาอ่าน
 พระเวท² เราจึงเห็นได้ว่า แม้ในสมัยสุโขทัยที่ถือกันว่าเป็นสมัยที่ศาสนาพุทธเจริญ
 รุ่งเรืองมาก ก็ยังนับถือศาสนาพราหมณ์ด้วย เพราะมีการหล่อเทวรูปสำริดในศาสนา-
 พราหมณ์ไว้ อันเป็นการแสดงออกถึงความรู้สึกที่คนไทยโบราณมีความนับถือทาง
 ศาสนาปะปนร่วมกัน นับแต่โบราณมาจนทุกวันนี้ และยังรักษาประเพณีที่จะต้องมีพวก

¹ เรื่องเดียวกัน.

² ทัศนีย์ นาวิกชีวิต, "ประเพณีไทยสมัยสุโขทัย," ศิลปและประวัติศาสตร์
 สุโขทัย ของ กรมศิลปากร (พระนคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2515), หน้า 37 - 8.

พราหมณ์ไว้ประกอบพิธีกรรมในราชสำนักและในพิธีของบ้านเมืองอยู่¹ หลังสมัยสุโขทัย เมื่อไทยมีอยุธยาเป็นราชธานี ความเชื่อต่อศาสนาพราหมณ์ก็ยังคงอยู่เช่นเดิม พวกพราหมณ์ที่มีความรู้จะได้รับตำแหน่งราชการสูง ก็มีหลักฐานจากทำเนียบศักดิ์ในสมัยอยุธยาว่า มีตำแหน่งพระมหาราชครูอยู่ถึง 2 ตำแหน่ง คือ พระมหาราชครูพระครูมหิศรธรรมราชสุภาวดีศรีวิสุทธิคุณวิบุลธรรมวิสุทธิพรหมอาจารย์อาธิบดีพุทธาจารย์นาทมน์ เป็นพระมหาราชครูฝ่ายลูกขุน ณ ศาลหลวง ตำแหน่งหนึ่งกับพระมหาราชครูพระราชประโรหิตาจารย์สุภาวดีศรีบรมหยังของ คบุรีไสยคมพรหมญาณวิบูลส์สุจริตวิวิธเวทย์-พรหมพุทธาจารย์ นาทมน์ เป็นพระมหาราชครูฝ่ายพราหมณ์โรหิตอีกตำแหน่งหนึ่ง² ไทยเราจึงมีการนับถือศาสนาพุทธและมีความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ควบคู่กันมาแต่โบราณจนปัจจุบัน อย่างที่เรากล่าวกันว่า พุทธกับไสยแยกกันไม่ออก แม้จะกระทำพิธีใหญ่ เช่น พิธีหลวง ก็ยังมีทั้งพิธีพุทธ และพิธีพราหมณ์ ที่เรียกวาทงไสยศาสตร์ดังในพระราชนิพนธ์ค่านำเรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือนที่ว่า

พระราชพิธีสำหรับพระนครที่ใด เคยประเพณีมาแต่ก่อนจนถึงปัจจุบัน อาศัยที่มาเป็น 2 อย่าง อย่างหนึ่งมาตามตำราไสยศาสตร์นับถือพระเป็นเจ้าอิศวร นารายณ์ อย่างหนึ่งมาตามพระพุทธรศาสนา คือ ทำความดีอย่าง ความประพฤติของผู้ซึ่งนับถือพระพุทธรศาสนาได้ ประพฤติมาแต่ก่อน และการประพฤตินั้นไม่เป็นการมีโทษที่พระพุทธรเจ้าจะพึงติเตียน การพระราชพิธีเช่นนั้นนับว่าเป็นการมาตามทางพุทธรศาสนา แต่ก็มีบางพิธีที่คละระคนกันด้วย อาศัยเหตุที่

¹ ศิลป พีรศรี, "ศิลปสมัยสุโขทัย," ศิลปและประวัติศาสตร์สุโขทัย, หน้า 8.

² ธนิต อยู่โพธิ์, "สมเด็จพระนารายณ์มหาราชและนักปราชญ์ราชกวัญในรัชสมัย," กำศรวลศรีปราชญ์ - นิราศนรินทร์ ของ พ.ณ. ประมวญมารค (รวบรวม) (พระนคร: แพร่พิทยา, 2502), หน้า 400 - 401.

แต่เดิมพระเจ้าแผ่นดินและชาวพระนครถือศาสนาพราหมณ์ ครั้น
เมื่อรับพระพุทธศาสนามาก็ พิชัยโคที่เคยทำมาก่อนและไม่ขัดกับ
หลักพุทธศาสนา ก็ยังคงทำตอมิโคเล็กถอน ฉะนั้นถึงแมคนไทยนับถือ
พุทธศาสนา ก็ยังหาอาจที่จะละทิ้งการบูชาบวงสรวงไปได้ไม่
และการพระราชพิธีโคซึ่งมีแต่พิธีพราหมณ์อย่าง เดียว ก็เพิ่มการ
พระราชกุศลเจ้าเข้าไป จึงเป็นการทำทั้งในศาสนาพุทธและ
พราหมณ์ด้วยกัน

ความเชื่อเรื่องพระอินทร์ ซึ่งนิยมกันมากทั้งในศาสนาพราหมณ์และในศาสนาพุทธก็เป็น
ที่ยอมรับและเชื่อกันในหมู่ชาวไทยมาเป็นเวลานาน ก่อนการตั้งอาณาจักรสุโขทัยเสียอีก
ก็งจะเห็นได้จากหลักฐานทางโบราณคดี อันได้แก่ โบราณวัตถุซึ่งเป็นศิลปสมัยทวาราวดี
และศิลปสมัยลพบุรีที่พบในประเทศไทย ศิลปสมัยทวาราวดีนั้น นักโบราณคดีว่าอยู่ใน
ราวพุทธศตวรรษที่ 12 - 16 ส่วนศิลปสมัยลพบุรีอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 17 - 18
ทั้งสองสมัยมีมาก่อนการตั้งสุโขทัยเป็นราชธานี โบราณวัตถุศิลปสมัยทวาราวดี ซึ่งเป็น
หลักฐานแสดงความเชื่อเรื่องพระอินทร์นั้นได้แก่ ใบเสมาศิลาจำหลักจากเมืองฟ้าแดด
สูงยาง (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์) ใบเสมาใบหนึ่งเป็นรูป
พระอินทร์ทรงวัชรในพระหัตถ์ขวา ประทับบนเศียรช้างเอราวัณ ซึ่งสลักเป็นรูปช้าง
3 เศียร พระอินทร์ประทับเศียรกลาง ส่วนเศียรทั้งสองข้างมีชายาประทับข้าง
ละองค์ นอกจากนี้ ยังมีใบเสมาจำหลักเรื่องเวสสันดรชาดก เป็นรูป
พระเวสสันดรกำลังหลั่งน้ำประทานพระมัทรีแก่พระอินทร์ในร่างแปลงเป็นพราหมณ์มา
ขอ และยังมีสภาพสลักที่ปราสาทเขาพนมรุ้ง ซึ่งเป็นศิลปสมัยลพบุรี เป็น

1 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพิธีสิบสองเดือน
(พระนคร: ศิลปบรรณาการ, 2503), หน้า 2 - 4.

รูปพระอินทร์ เทพผู้รักษาทิศตะวันออกทรงช้าง เอราวัณเป็นพาหนะและทรงถือวัชระ
 คัน เป็นอาวุธของพระองค์ และภาพนันทหลังปราสาทเขาพนมรุ้ง
 เป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ (ทับหลังศิลาจำหลักนี้ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
 จังหวัดขอนแก่น) นอกจากหลักฐานทางโบราณคดีแล้ว เรายังเห็นความเชื่อเรื่อง
 พระอินทร์ในหมู่ชาวไทยได้จากหลักฐานทางตำนานต่าง ๆ แทบทุกท้องถิ่นของไทย และ
 จากวรรณคดีไทย ตลอดจนสำนวนพูดในภาษาที่ใช้อยู่มาแต่โบราณจนถึงสมัยปัจจุบัน แต่
 ไทยเรานิยมเรียกพระอินทร์ตามแบบวรรณคดีสันสกฤต ไม่เรียกว่า ท้าวสักกะ ตาม
 วรรณคดีบาลี ความนิยมเช่นนี้มีเหมือนกันในทุกท้องถิ่นและทุกสมัย จึงเป็นข้อที่คึกปาก
 คนไทยยิ่งกว่าชื่ออื่น ๆ ของพระอินทร์ และเราจะพบว่าชื่ออื่น ๆ นั้นเป็นที่นิยมใช้เฉพาะ
 ในวรรณคดีประเภทรอยกรอง

5.1 เรื่องราวของพระอินทร์ในตำนานต่าง ๆ

ตำนานในท้องถิ่นต่าง ๆ ของไทย มีบทบาทของพระอินทร์แทรกอยู่มาก และ
 เห็นได้ชัดว่า เป็นเรื่อง ของพระอินทร์ทางพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ แสดงว่าตำนานของ
 ไทยนั้นได้รับอิทธิพลทางพุทธศาสนาไว้มาก เรื่องราวของพระอินทร์ในตำนานมีดังนี้

5.1.1 เรื่องการสร้างพระพุทธรูปและสถานที่สำคัญทาง ศาสนา

1) ตำนานพระสิงห์พหุภูมิเจ้า เป็นตำนานทางลานนาไทย และ
 เป็นเรื่องทำนองเดียวกับสิงห์คันทาน กล่าวถึงพระอรหันต์และภคิตรีย์ 4 องค์ ในลังกา
 ทวีป ได้เห็นพญานครราชแปลงเป็นพระพุทธรูปเจ้า ก็พากันยินดีเพราะต่าง เกิดภายหลัง
 พุทธกาลทั้งสิ้น จึงต้องการสร้างพระพุทธรูปไว้สักการบูชา พระวิสสุกรรมเทพบุตรกับ
 พญางูเห่าตกลงมาเป็นช่างปั้น พญางูเห่าก็พากันเอาทองและเงินมาใส่เบ้าหล่อพระพุทธรูป
 พระอินทร์และพญางูเห่าแต่ละองค์ก็นำทอง เเทาเมล็ดพันธุ์ผักกาดเทใส่เข้าด้วย เมื่อหล่อ
 เสร็จก็ได้อะไรพระสิงห์พหุภูมิ¹

¹ สงวน โภคิษฐ์รัตน์, ประชุมตำนานลานนาไทย (พระนคร: โรงพิมพ์
 อักษรบริการ, 2515), หน้า 36 - 8.

2) คำนำนพระแก้วมรกตซึ่งเป็นเรื่องเดียวกับรัตนพิมพวงศ์ กล่าวถึงพระนาคเสนมูหรงไทรปิฎก มีความปรารถนาจะให้พุทธศาสนารุ่งเรือง จึงคิดสร้างพระพุทธรูป แต่ท่านตั้งใจจะไม่สร้างด้วยเงินหรือทอง เพราะจะมีอันตรายจากคนใจบาปผู้มีควมโลภ และคิดจะสร้างด้วยแก้ว พระอินทร์กับพระวิสุสุกรรมก็เสด็จลงมาช่วยพระอินทร์ไปขอแก้วโชติศรีสันเป็นแก้วคณูจักรพรรดิ จากฝูงกุมภเทพที่รักษาแก้วนั้นอยู่ที่ภูเขาเวปุลละ แต่พระยาคุมภเทพเป็นหัวหน้าทูลว่า ต้องรักษาไว้ให้จักรพรรดิ แล้วถวายแก้วมรกตซึ่งเป็นบริวารแทน เมื่อพระอินทร์นำมาถวายพระนาคเสน ๆ จึงให้พระวิสุสุกรรมจักสร้าง เสร็จแล้วจึงนำมาถวายพระนาคเสนทั้งมนุษย์และทวยเทพ ซึ่งมีพระอินทร์เป็นประธานก็พากันมาสักการะพระพุทธรูป¹ พงศาวดาร เห็นออกกล่าวถึงการสร้างพระตางออกไปว่า พระวิสุสุกรรมหรือพระวิษณุกรรมแปลงกายเป็นมนุษย์มาอาสาพระนาคเสนสร้างพระพุทธรูปด้วยแก้วมรกตลูกน้อย 7 วันจึงสำเร็จ²

3) คำนำนพระชาตแก้วคอนเตอว่า พระอินทร์แปลงเป็นคนแถมมารับอาสาสร้างพระพุทธรูปจากแก้วมรกตที่โคโคในแดนโม³

4) คำนำนพระชาตแก้วคอนเตอยังมีเรื่องเล่าอีกว่า มอนคอนเตอเป็นผู้บรรจุพระเกศธาตุของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย และพระอินทร์เป็นผู้เนรมิตบรรจุพระเกศธาตุ พร้อมกับเนรมิตทวงจักรไว้ 8 คาน เพื่อจะรักษาพระเกศธาตุให้อยู่จนครบ 5,000 ปี⁴

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4 - 8.

² ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ, (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2506), เล่ม 1, หน้า 83 - 4.

³ สงวน โชติสุขรัตน์, เรื่องเดิม, หน้า 362 - 4.

⁴ เรื่องเดียวกัน.

5) พงศาวดารเห็นว่า พระเจ้าศรีธรรมปิฎกก็จะสร้างพระพุทธรูป
แต่เมื่อไปครีโหฆางตลอดถึง 3 ครั้งก็มิได้เป็นองค์พระ พระองค์และเจ้าประทุมเทวี
มเหสีจึงตั้งสัตยอธิษฐาน กรอนอาสน์พระอินทร์ ๆ จึงแปลงองค์เป็นชัปะชาวลงมาช่วยทำ
รูปพระ คู่มิพพันไบนะ และช่วยเป็นนายช่างสร้างพระ ลักษณะของชายแก่แปลงนี้ต่าง
จากคนอื่น คือ ไมกินข้าว กินน้ำ คากไม้หัดบ ใจก็แข็งหาที่จะกลัวมิได้ และเป็นชายที่
แก่ยิ่งกว่าคนอื่น ๆ เมื่อเสร็จแล้วพระอินทร์ก็ทำศรีศูลไว้ในพระพักตร์ เป็นสำคัญเพื่อให้
ว่าพระองค์ลงมาช่วยสร้างพระ เมื่อครบเดือนหนึ่งพิมพ์พระพุทธรูปก็แห้ง จึงตั้งเตา
หลอ ควบคุมภาพของพระอินทร์ ทองก็แลนรอบคอบทุกประการ สำเร็จเป็นองค์พระ
พระอินทร์ก็เสด็จออกจากเมืองและหายไป¹

5.1.2 พระอินทร์ในฐานะผู้คุ้มครองโลกและคุ้มครองธรรมในโลก มีตำนาน
หลายเรื่องที่แสดงฐานะของพระองค์ ดังที่ปรากฏในเรื่องราวชาดกต่าง ๆ ของ
วรรณคดีบาลี กล่าวคือ

1) โบราณนิทานปฐมเหตุการตั้งเมืองเชียงใหม่ กล่าวถึงชมพูทวีป
เมื่อยังไม่มีพุทธศาสนา ครั้งนั้นมีท้าวมหาธรรมเกิดที่เมืองห่อ พระองค์ปราศรัยพิพากษา
ได้ไม่ราบคาบ เพราะยังเหลืออีกถึงแปดพันเมือง ผู้คนในเมืองเหล่านั้นล้วนแต่คนกล้า
แข็ง จนพระอินทร์รอนพระทัยต้องลงมาเตือนท้าวมหาธรรมว่าการที่กษัตริย์ไม่สั่งสอนเฝ้า
ชนให้รักษาศีลหา ศีลแปดนั้น ทำให้ฝูงชนไม่มีศีลกลายเป็นผู้มีกลิ่นเหม็นสาป ขึ้น
ควาฟุ้งไปจนถึงพรหมโลก เมื่อท้าวมหาธรรมกราบทูลว่าตนไม่อาจจะสอนพวกเขาได้
และทูลขอให้พระอินทร์ช่วย พระองค์ก็เสด็จกลับดาวดึงส์ โปรดให้ประชุมปรึกษาเทวดา
แล้วจึงมอบหมายให้พระวิษณุกรรม (หรือพระวิศวกรรม) หาอุบายที่จะทำให้นมนุษย์สั่งสอน
กันเอง พระวิษณุกรรมก็แปลงองค์เป็นเนื้อทรายทอง เขาไปในอุทยานของพระเจ้าโจระณี ๆ

¹ ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ, เล่ม 1, หน้า 21 - 3.

ก็โปรดให้เจ้าสุวรณคำแครงราชบุตรจับเนื้อทรายทองนั้นมาถวาย เจ้าสุวรณคำแครง จึงออกติดตาม เนื้อทรายแปลงก็ลอบไปใกล้จนพระองค์ได้ไปสร้างเมืองลานนา ปกครอง ประชาชนให้อยู่เป็นสุข¹

2) คำนานเมืองนพบุรี กล่าวถึงพวกลัวะทั้งหลายที่มาตั้งบ้านเมือง ในที่ ๆ เป็นเมืองเชียงใหม่ปัจจุบัน พระอินทร์ก็มีเทวบัญชาให้พวกเขาถือศีลห้า และ ถือสัจจะ เมื่อพวกเขากระทำตามที่พระองค์สั่งสอนแล้ว พระองค์จึงโปรดประทาน ขุมทรัพย์ คือ ขุมเงิน ขุมทอง และขุมแก้ว ขณะนั้นมีพวกลัวะ 9 ตระกูล พระอินทร์ ก็โปรดให้รักษาขุมทรัพย์ขุมละ 3 ตระกูล ลัวะทั้ง 9 ตระกูลจึงมั่งคั่ง เป็นเศรษฐี หลังจาก นั้นคนก็เรียกเมืองนี้ว่า นพบุรี ตามที่มีเศรษฐี 9 ตระกูล²

3) คำนานเส้าอินทขีล เมืองเชียงใหม่ เป็นเรื่องที่ได้มาจาก คำนานเมืองนพบุรีนั่นเอง คือเมื่อเมืองนพบุรีมั่งคั่ง สมบูรณ์ ประชาชนต่างก็รักชาติ และถือสัจจะตามที่พระอินทร์ให้โอวาท ฤๅษีคนหนึ่งจากหิมพานต์มาช่วยดูแลเมือง คอยมา พกขาศึกได้ยีนกคคคศทว่าเมืองนี้มั่งคั่ง จึงคิดจะมาแย่งชิงขุมทรัพย์ พวกลัวะชาวเมือง ไคทราบข่าวก็กลัวจึงขอให้ฤๅษีช่วย ท่านก็ไปเฝ้าพระอินทร์บนดาวดึงส์ และทูลขอของ วิเศษ อันเป็นมงคลลงมาไว้เพื่อให้ฝูงชนอยู่เย็นเป็นสุข พระอินทร์ก็ตรัสว่า เส้าหินอินทขีล อันเป็นมงคลมีอยู่ในดาวดึงส์ 3 หลักร จึงประทานเส้ากลางลงมา พร้อมกับกุมภัณฑ์ รักษาเส้า 2 คน และมีเทวบัญชาว่าให้ฝูงชนบูชาเส้าอินทขีลให้ดี บ้านเมืองจะได้เจริญ ถ้ามีข้าศึกมากให้พร้อมกันบูชาเส้าอินทขีล แล้วข้าศึกจะแตกหนีไปหมด แยกถาละเลย ไม่บูชาเมื่อใดก็จะเสียเมือง³ แต่มาภายหลังเมื่อฝูงชนไม่บูชาเส้าอินทขีล มีหน้าซำยัง

¹ ปิ่น พิสดร, อภินิหารแห่งลานนาไทย (เชียงใหม่: สงวนการพิมพ์, 2512), หน้า 1 - 17.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

³ สงวน โขศิสุขรัตน์, เรื่องเดิม, หน้า 320 - 328.

ทำสกปรก ทั้งของสกปรกต่าง ๆ จนกษัตริย์เส้าโกธา เลยกาเส้าอินทซึ่งกลับขึ้น
 คาวคิงส์เสีย คนจึงขาดลาภผลที่เคยขอได้เมื่อมาบูชาและบ้านเมืองก็ไม่เป็นสุข พวกคน
 คีที่รักชาติล็กอวอนขอเส้าอินทซึ่งล็ก พระอินทก็มีความกรุณา แนะนำให้สร้างขึ้นแทน
 ของเดิม และให้บูชาเหมือนเดิม บ้านเมืองก็อยู่ดีมีสุข¹

4) เมื่อใดประเทศไรภษครียปกครอง พระอินทก็ช่วยหากษครียมา
 ปกครอง ดังเช่นคราวหนึ่งเมื่อลานนาไทยไม่มีกษครียปกครอง พระเจ้านรุทธรมมิกราช
 ก็ทูลถามพระอินทว่าจะโปรดให้ใครครอง พระอินทก็ดำริว่า ลานนาเป็นที่ตั้งบรร-
 พุทธศาสนา ไม่สมควรจะขาดกษครีย จึงเชิญให้เทพบุตรองค์หนึ่ง ชื่อ ละวะจักราชเทพบุตร
 ผู้มีบุญญาธิการมาก พร้อมควยบริวารพันองค์ลงมาเสวยราชสมบัติในลานนา² เทพบุตร
 องค์นั้นกับเทพธิดาแล้วเสด็จจากคาวคิงส์ลงมาตามพะอง (บันได) เงินทิพย์จนถึงยอด
 คอยคอง พร้อมควยบริวาร แล้วปฏิสนธิแบบอุปปาทิเกะเป็นหนุ่มอายุ 16 ปี³ ต่อมาพระองค์

¹ ปั้น พิสดร, เรื่องเดิม, หน้า 17 - 23.

² สวาง ไชยสิทธิ์, เรื่องเดิม, หน้า 168 - 9. ยกคำในราชวงศ์
 ปกเกล้าว่า "พระอินทเชิญลวจักรเทพบุตรผู้ไกลจะจุติไหลงมาเกิดที่เมืองเชียงลาว เพื่อ
 เป็นกษครียแห่งลานนาไทย และให้ท้าวจางาให้รักษาพุทธศาสนาใหญ่เรื่อง" ชื่อของ
 เทพบุตรองค์นั้นจึงต่างกันเล็กน้อย.

³ ปั้น พิสดร, เรื่องเดิม, หน้า 27.

โคสร้าง เมืองชื่อ ทิรัณครเงินยัง และพระองค์ได้เป็นใหญ่ในลานนาไทย 998 เมือง
เว่น หริภุญไชย และสุโขทัย เท่านั้น¹

5) คำนานเมืองโยนกชัยบุรีศรีเชียงใหม่ เล่าเรื่องที่เจ้าพรหมกุมาร
ขับไล่อ้อมจากลานนาว่า พระองค์ขับไล่อ้อมโดยมิได้หยุดยั้ง ไม่ว่าอ้อมจะแตกหนีไปที่ใด
ก็ติดตามไปตลอด จนพระอินทร์เกิดความสงสารพวกอ้อม เกรงว่าเจ้าพรหมกุมารจะ
ตามกำจัดจนอ้อมตายเป็นหมด คราวที่พระองค์จะโปรดรักษาชีวิตอ้อมไว้ จึงมีเทวบัญชา
ให้พระวิศวกรรมลงมาเนรมิตกำแพงหินศิลากั้นหน้าพรหมกุมารไว้เสียทีนั้น เพื่อมิให้ติด-
ตามพวกอ้อมใดต่อไป²

6) คำนานเมืองโยนกชัยบุรีศรีเชียงใหม่ เล่าถึงสมัยพระราชโอรส
ของพระเจ้าพรหมมหาราชว่า เมื่อพระเจ้าสุธรรมวดียกทัพมารบนั้น พระองค์ชัยศิริเจ้า
เห็นเหลือกำลังที่จะต่อสู้ ก็ละทิ้งบ้านเมือง อพยพผู้คนหนีไปทางตะวันออกจนถึง เดือนหนึ่ง
ก็มาถึงที่ที่พระอินทร์ให้พระวิศวกรรมมาเนรมิต กำแพงกั้นพระเจ้าพรหมราชบิดาของพระองค์
มิให้ติดตามขอมนั่นเอง พระอินทร์ก็เนรมิตคนเป็นยาเฝ้าขาว (ชีปะขาว) มาบอกพระองค์
ชัยศิริเจ้าให้สร้างเมือง ณ ที่นั้นเพราะเป็นชัยภูมิที่ดี ไม่มีข้าศึกเบียดเบียน พระองค์จึง
สร้างเวียงกำแพงเพชรขึ้น³ ส่วนพงศาวดารโยนกมีรายละเอียดออกไปอีกว่า เมื่อ

¹ พระยาประชาภิจักรจักร, พงศาวดารโยนก (พิมพ์ครั้งที่ 6 พระนคร: สำนัก-
พิมพ์แพรวพิตยา, 2515), หน้า 222 - 3. เรียกเทพบุตรองค์นั้นว่า "ลวจักรราช".

² สงวน โชติสุขรัตน์, "ตำนานเมืองโยนกชัยบุรีศรีเชียงใหม่," อุทิศกาล-
แห่งลานนาไทย ของ บัณฑิต, หน้า 223 - 4.

พระยาประชาภิจักรจักร, เรื่องเดิม, หน้า 154.

³ สงวน โชติสุขรัตน์, "ตำนานเมืองโยนกชัยบุรีศรีเชียงใหม่," อุทิศกาล-
แห่งลานนาไทย ของ บัณฑิต, หน้า 230 - 1.

พระเจ้าไชยศิริราชทัณฑ์ใกล้เมืองร้างทรงฝากฝังเมืองกำแพงเพชร ก็มีประชาชนหนึ่ง
มาขี้ให้ตั้งพระนคร แล้วก่อนตรานหาญไปเฉพาหน้าพระที่นั่ง พระองค์จึงแจ้งประจักษ์
ในพระทัยว่า สมเด็จพระอมรินทราบิราชเสด็จมาขี้ให้ตั้งพระนคร จึงได้ตั้งเมือง
กำแพงเพชรขึ้น ส่วนที่พระอินทร์จำแลงกายเป็นประชาชนมาขี้หนั้นโคชอวาเมืองไตรศรี¹
แต่ประชุมพงศาวดารมีเรื่องเล่าต่างออกไปว่า เมื่อพระเจ้าเชียงใหม่รบกับเจ้า
เมืองสทวงค์มาถึงราวป่าปากแม่น้ำเมืองกำแพงเพชร พระอินทร์รูวาทะศรียอง คนมีบุญญา
ธิการมาก จะทะนุบำรุงพุทธศาสนา พระองค์จึงแปลงเป็นคาบสมายืนหน้าชาวพระที่นั่ง
ท้าวอวาอย่าไปขี้หนั้นเลย ขาคีทาคามาไม แล้วพระองค์จึงสร้างเมืองขึ้นเกิดจะเป็น
มงคลคืออยู่ หากยังมีไค พระเจ้าเชียงใหม่จึงโปรดให้สร้างเมืองชื่อเมืองไตรศรี²

7) ประชุมพงศาวดารกล่าวถึงตำนานเรื่องท้าวแสนปมว่า นายแสนปม
เป็นคนเขื่องใจ มีปมปมทั่วร่างกาย เขาอยู่นอกเมืองไตรศรี ทำไร่ ปลูกผัก ปลูก
มะเขือเลี้ยงชีวิต คนมะเขือนี้เขารักควนนำปลัสลาวะ ต่อมาเขาถวายนมะเขือแด่ราชธิดา
ท้าวไตรศรีชื่อนางแก้วกัลยาณี เมื่อนางเสวยแล้วก็ตั้งครรภ์และได้โอรส พอกุมารนั้น
เจริญวัยขึ้น ท้าวไตรศรีก็ให้ทำพิธีเลี้ยงทายทานบิดาคด้วยการป่าวประกาศให้คนนำโภชนาหาร
ไปถวายพระกุมาร ถาทรงรับของจากผู้ใดก็แสดงว่าผู้นั้นเป็นบิดา พระกุมารก็รับก่อนชาวเข
จากนายแสนปมไปเสวยเป็นเหตุให้ท้าวไตรศรีทรงพระพิโรธ และละอาววาพระธิดามี
นิ้วไพร่ จึงขับทั้งสามคนออกจากเมืองโดยดุษฎีไป เมื่อแพถึงไร ท้าวแสนปมก็พานาง
กับกุมารไปในป่า ได้รับความลำบากเป็นอันมาก จึงรอนถึงพระอินทร์ ๆ ก็แปลงร่างเป็น
วานรนำอินทเกตุกลองตีพยอมมาให้ใบหนึ่ง และบอกว่าถ้าปรารถนาอะไรก็ให้ตีกลอง แล้วจะ
ได้ดังใจ ท้าวแสนปมก็ตีกลองนึกให้ปมหาย มีรูปร่างงดงาม ต่อมาจึงตีกลองนิมิตทอง

¹ พระยาประกาศกิจกรจักร, เรื่องเดิม, หน้า 158 - 9.

² ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ, (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2512),
เล่ม 4, หน้า 34 - 5.

ให้อาหารค้ำชูท้องให้โอรสบรรทม แล้วคืนมีดเมืองขึ้นใหม่เมืองหนึ่งให้ชื่อว่าเทพมหานคร
แล้วพระองค์ทรงครองราชย์ทรงพระนามว่าพระเจ้าศิริไชยเชียงแสน

8) ตำนานเรื่องพระยาโคตรตะบองเล่าว่า พระยาโคตรตะบองผู้
ครองนครสุวรรณภูมิทั้งคำทำนายจากโหรว่ามีบุญจะมาก็คงเกรงว่าตนจะถูกแย่งชิง
ราชสมบัติ จึงสั่งให้จับหญิงมีครรภ์มาเสียให้หมด แมहारกก็นำมาครอกไฟ แคะทารก
ผู้หนึ่งคืบรนออกมาพ่นกองไฟ และมีสมณะนำไปเลี้ยงไว้ที่วัดโพธิ์ให้ แต่ก็เป็นเด็กพิการ
เดินไม่ได้ ไ้แต่กัดไป ภายหลังคนจึงเรียกว่าพระยาแตรก ต่อมาพระอินทร์ก็แปลง
ร่างเป็นผู้เสาะลงมาพบเด็กพิการผู้นี้โดยนำมา อาหารน้ำนมทา และเครื่องราชกกุธภัณฑ์
มาให้ เมื่อเด็กพิการกินอาหารนั้นแล้วก็เกิดกำลังวังชา เอน้ำนมทาตัว ร่างกายก็หาย
เป็นปกติ ผิวพรรณมองใส เอาเครื่องราชกกุธภัณฑ์สอดใส่ เห็นพระขรรค์ขึ้นขึ้นมา
เหาะไป พระยาโคตรตะบองสู้ไม่ได้จึงหนีไปสร้างเมืองล้านช้างอยู่ ส่วนพระยาแตรก
โคตรองราชสมบัติแทน ประชาชนพากันถวายนามว่า พระเจ้าสิริพงษ์อำมรินทร์²

9) พงศาวดารมอญ พม่า ว่า พระอินทร์เคยแปลงเป็นพราหมณ์นคร-
วัฑกัลมาช่วยสมณกุมาร และวิมลกุมารสร้างเมือง แต่กุมารทั้งสองต้องวิวาทแย่งที่สร้าง
เมืองกับพวกแขก พระอินทร์ก็ยิ่งได้ช่วยนิรมิตเสาทองคำจารึกอักษรแสดงว่าที่นั้นเป็นของ
พวกสองกุมาร (พวกมอญ) แล้วพระองค์จับเชือกปักหลักวัดที่วัดที่แสดงของสำคัญว่า
เป็นเขตของคณนั้นอยู่กลางเมือง คนจึงเรียกว่า อินทจักรเมือง แล้วทั้งสองกุมารก็สร้าง
เมืองหงสาวดีในทิศพระอินทร์วัดให้ จึงกล่าวกันว่า พระอินทร์เสด็จลงมาช่วยสร้างเมือง
หงสาวดี³

¹ ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ, เล่ม 41 ภาค 66, หน้า 36 - 40.

² ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ, เล่ม 1 ภาค 1, หน้า 31 - 2.

³ ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ, เล่ม 1, หน้า 276 - 281.

10) พงศาวดาร เขมรมีเรื่องพระเกตุมาลาและพระเจ้าปทุมสุริยวงศ์
 ว่าเป็นครั้งหนึ่งพระอินทร์ฝันว่า แก้วมณีโชติหลุดจากพระโอษฐ์ ตกลงในเบือกคมิในมนุษย์-
 โลก พระองค์เสียดกายแตกรังเกียจที่จะเก็บคืน เมื่อตนบรรทมพระองค์ก็แลเห็น
 บรรดาเทพบุตรผู้เป็นบุตรของพระองค์ทั้งเจ็ดองค์นั้น จะมีองค์หนึ่งลงไปเกิดในมนุษย์โลก
 และได้บำรุงพระพุทธศาสนา เมื่อพระองค์ตรัสถามเทพบุตรทั้งเจ็ดองค์ว่าใครจะทำเช่นนั้น
 บางก็มีเกตุเทพบุตรรับสั่งเพียงองค์เดียว พระอินทร์จึงให้ลงมาเกิดในครวรรนางเทพกษิ
 ตรี อัครมเหสีท้าวโกเมราช เมืองเขมราช ควบคุมบัญชาการของกุมารในครรรภ์ แม่แทนกิน
 ขามปราสาททองตกลงมาตาย เป็นเหตุให้พวกเสนาอำมาตย์รังเกียจ จึงทูลฟ้องพระราชา
 ครั้นกุมารประสูติ พระราชาจึงโปรดให้ขับทั้งแม่และลูกออกจากเมือง พระอินทร์ก็เนรมิตตน
 เป็นคาปะขาวพาทั้งสององค์เดินทางและช่วยนระยะทางให้ เพียงเจ็ดวันพระมารดาและ
 โอรสจึงถึงคงพระยาไฟ พระอินทร์ก็เนรมิตปราสาทให้พักอาศัยและให้เสวยอาหารพิพ
 แลวจึงพาเดินทางต่อไปถึงแดนโคกทลอก ให้ประทับอยู่ที่นั่น พระอินทร์รักกุมารมาก เมื่อ
 กุมารอายุได้ 3 ขวบ พระองค์แปลงเป็นบุรุษแกมาชอกกุมารไปเลี้ยง แต่พระมารดาไม่
 ยินยอม พระองค์ก็ขอเพียงชมเล่นแล้วพากุมารขึ้นคาวคิงส์ หวยเทกเหม็นกลิ่นมนุษย์
 จนพระอินทร์ต้องชวนกุมารลงมา แล้วให้พระวิษณุกรรมมาสร้างพระนครโคกทลอกทั้งคงาม
 รวากับคาวคิงส์ให้พระกุมาร แต่แล้วพระอินทร์ทรงเห็นว่า ชาวเมืองยังมีอยู่น้อย พระองค์
 ก็เนรมิตตนเป็นช้างเผือกไปในป่าแดนเมืองเขมราช เพื่อให้คนติดตามไปอยู่เมืองใหม่
 เมื่อพระเจ้าโกเมราชทราบความก็เสด็จมาชวนมเหสีและโอรสกลับเมือง แต่ทั้งสององค์
 ไม่ยอมกลับ พระองค์จึงราชาภิเษกกุมาร พระราชทานนามว่า พระเจ้าเกตุมาลา มหากษัตริย์
 ครองเมืองโคกทลอก พระอินทร์ก็บันดาลพระขรรค์พิพ สำหรับนักษัตริย์ให้ตกลงมาลงที่
 ประชุมเสนามาคย์ในวันราชาภิเษก เมืองโคกทลอกจึงได้ชื่อว่า เมืองอินทปัตถมหานคร¹

¹ ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ, เล่ม 45, หน้า 59 - 65.

ต่อมาพระเจ้าเกตุมาลาไม่มีอรสิริกา พระองค์ทรงคิดด้วยความปรารถนา
โอรส จึงรอนไปถึงทิพยสถานของพระอินทร์ ๆ จึงเชิญเทวดาองค์หนึ่งให้จุติมาเกิดใน
คอกบัวในป่า แล้วจึงคิดใจพระเจ้าเกตุมาลาให้เสด็จประพาสป่า และพญามาร พระองค์
จึงนำมาเลี้ยง เป็นพระราชบุตรบุญธรรม ให้ชื่อว่า พระเจ้าปทุมสุริยวงศ์¹

บทบาทของพระอินทร์ที่ปรากฏในตำนานต่าง ๆ ดังกล่าวมาทั้งหมด เห็นได้ว่า
เป็นลักษณะของพระอินทร์ในวรรณคดีบาลีทั้งสิ้น พระอินทร์มีบทบาทในตำนานเหล่านี้ไม่
แตกต่างจากในชาดกเลย แต่ตำนานล้านช้าง จำปาศักดิ์ และตำนานทางภาคอีสานนั้น
กล่าวถึงบทบาทของพระอินทร์ว่า ยิ่งใหญ่กว่าบทบาทของพระอินทร์ที่ปรากฏในวรรณคดีบาลี
เพราะพระอินทร์ในตำนานทางแถบนี้ถึงกับเคยบันดาลให้หน้าทวมเมืองมนุษย์ แล้วกลับช่วย
ในการสร้างบ้านเมือง ตลอดจนมีบัญชาให้เทพต่าง ๆ มาสั่งสอนวิธีทำมาหากิน จารีต
ต่าง ๆ ตลอดจนการทำเครื่องดนตรี ขับริง และประพาทนุฎครองมนุษย์ให้ได้รับความ
ร่มเย็น ลักษณะของพระอินทร์ในตำนานเหล่านี้จึงยิ่งใหญ่อีกกว่าวรรณคดีบาลีเรื่องใด ๆ
และยิ่งใหญ่กว่าที่กล่าวถึงในตำนานอื่น ๆ ข้างต้นเสียอีก จนพระอินทร์มีลักษณะคล้าย
พระพรหมผู้สร้างโลกในศาสนาพราหมณ์เสียด้วยซ้ำ และตำนานเหล่านี้จะเรียกพระอินทร์
ว่า พญาแถน หรือ แถนหลวง คำว่า แถน นั้นเป็นคำเก่าของไทย หมายถึง เทวดา
บทบาทของแถนหลวงในตำนานมีดังนี้

11) พงศาวดารลานช้างเล่าว่า พญาแถนเพื่อนมนุษย์ให้ส่งเครื่อง
สังเวจจากอาหารที่คนหาได้แก่พระองค์ แมพญาแถนจะเพื่อนอยู่ถึง 2 - 3 ครั้ง ผู้ชน

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 65.

² ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ, เล่ม 1, หน้า 390. ว่า พญาแถน
สั่งว่า ชาวเมืองลานนี้ "ไคกินซัน (เนื้อ) ไหสงซา แถนแถน ไคกินปลา ไหสงรอย (พวง)
แถนแถน" หมายความว่า ถ้ามมนุษย์ได้อาหารเป็นเนื้อ ก็ให้คแบ่งเป็นซาไซเป็นเครื่องสังเวจ
ถ้าได้ปลาก็แบ่งรอยเป็นพวงสง เป็นเครื่องสังเวจแก่พระองค์.

ก็มีใครกระทำตามพระองค์ไว้จึงบันดาลให้น้ำท่วมเมืองลง คือ เมืองมนุษย์เสีย อยางไรก็ตามมนุษย์เป็นใหญ่ 3 คน ได้ขอแพ้วบิรवारรอดพ้นจากภัยน้ำท่วมขึ้นไปถึงเมืองฟ้าได้ พญาแถนก่อนอนุญาตให้พวกเขายอมเมืองฟ้า แต่ต่อมาไม่นานพวกเขาก็รู้สึกอยู่ไม่เป็นสุข จึงขออนุญาตพญาแถนลงมาเมืองลง พระองค์ก็ให้พาพวกมนุษย์ลงมาลงและประทานควายเขา (หรือเขาคู) 1 แก้วพวกเขาควายฝูงมนุษย์ก็ใช้ควายนั้นทำนาอยู่ได้เพียง 3 ปีควายก็ตาย ต่อมาเกิดเดาน้ำเตาออกมาจากจุกควายตาย และเกิดน้ำเตาปรุง 3 ลูก ปลูกแข็งเป็นใหญ่คนหนึ่ง ในพวกจึงเอาเหล็กแดงแทงน้ำเตานั้น คนทั้งหลายก็พากันออกมา แต่ยังมีคนอยู่ข้างในน้ำเตาอีกมาก บึงเอาสิ่วมาตอก คนก็ออกมาตามรูสิ่วไค้มาก คนทั้งหมดที่ออกมาจากน้ำเตาก็แบ่งเป็นไทย 5 พวก

ต่อมาพญาแถนให้ขุนครุและขุนครองลงมา เป็นกษัตริย์ของชนที่ออกมาจากน้ำเตา แต่ขุนทั้งสองมิได้เอาใจใส่ในการปกครอง หรือคิดสร้างบ้านสร้างเมือง ได้แต่กินเหล้าจนประชาชนเคืองครอน เมื่อมีผู้ไปทูลฟ้องต่อพญาแถน พระองค์ก็โปรดให้นำตัวขุนทั้งสองกลับมาแล้วให้ท้าวมนุษย์ ชื่อขุนบรมมหาราชาริราช (บรมมหาราชาริราช) ลงมาแทน ขุนบรมมก็ลงมาเมืองลงพร้อมควายบิรवार ขุนบรมมในนิทานเรื่องขุนบรมราชาว่าเป็นโอรสของแถน² หรือ แถนฟ้าชน (แถนฟ้าครัน) และอธิบายว่า แถนชน หรือ แถนฟ้าชน ก็คือพระยาอินทราชปิริราช³ หรือพระอินทร์นั่นเอง แต่ขุนบรมมเห็นมนุษย์มีมากนั้นก็ปรึกษากับบิรवार ของพระองค์ว่า ทำอย่างไรจึงจะให้พวกเขาทำมาหากินเป็นสุขได้ ในที่สุดก็ให้ขุนเสด็จไปทูลพญาแถน ๆ ก็ให้แถนหลายองค์ มีแถนแดง (พระวิษณุกรรม) เป็นคน ลงมา

1 "ควายเขาคู", พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (พิมพ์ครั้งที่ 8 พระนคร:

โรงพิมพ์การศาสนา, 2510), หน้า 421. อธิบายว่า เป็นคำเรียกควายเขาสันตึกเขามาหาหุ.

2 ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ, เล่ม 43, หน้า 268.

3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 256.

เพื่อให้เห็นบทบาทของพระอินทร์ในวรรณคดีไทยที่สัมพันธ์กับวรรณคดีสันสกฤต และวรรณคดีบาลีอย่างเด่นชัด ในที่นี้จึงขอแยกประเภทวรรณคดีไทยเป็น 2 ประเภทใหญ่ และจะกล่าวถึงเฉพาะเรื่องสำคัญ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระอินทร์ ดังนี้

5.2.1 วรรณคดีที่รับมาจากศาสนา แยกเป็น 2 พวก คือ

1) วรรณคดีที่รับมาจากพุทธศาสนา วรรณคดีไทยเป็นจำนวนมากมีศาสนาเป็นเหตุให้เกิด คือ เมื่อพุทธศาสนาเข้ามาในเมืองเรา เราก็รับเอาพุทธศาสนาเข้าไปเป็นหลักสำคัญของชาติ และเพื่อจะให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจในรสพระธรรม จึงเป็นหน้าที่ของกวีที่จะแปลธรรมออกเป็นภาษาไทย วรรณคดีชนิดนี้โดยมากเอาเรื่องชาดกมาแต่ง เพราะวรรณคดีซึ่งเกิดจากคติทางพุทธศาสนามีมาก แต่เดิมเขียนเป็นภาษาบาลี มีนิบาตชาดก รัมมเปทัญญูกถา และปัญญาชาดก เป็นต้น นิทานชาดกเหล่านี้เป็นบ่อเกิดที่สำคัญของวรรณคดีไทย เพราะเมื่อมาถึงสมัยหลัง กวีก็มักนำเรื่องจากชาดกเหล่านี้มาจินตนาการใหม่เป็นคำประพันธ์ที่ไพเราะ เพื่อสวดเป็นทำนองให้อุบายสกอุบายลีลาฟังด้วยกันว่าเป็นบุญบาง เช่น มหาชาดก ทศชาดก เป็นหนังสือที่น้อมนำจิตใจไปในทางศาสนาบาง เช่น บุญโศภิตคำฉันท์ ที่แต่งพรรณนาพระพุทธรูป เพื่อให้พุทธศาสนิกชนรู้สึกวิงเวงใจ นึกเห็นมโนภาพวัดและจะใคร่ระลึกถึงพระพุทธเจ้า และเพื่อสอนใจคนให้ประพฤติธรรมตามเยี่ยงอย่างพระโพธิสัตว์ในชาดกต่าง ๆ ประพฤติ เช่น สมุทโฆษคำฉันท์บาง 1 วรรณคดีเรื่องสำคัญ ๆ ที่มีบทบาทของพระอินทร์ปรากฏอยู่ และแสดงให้เห็นความเชื่อที่เรารับจากวรรณคดีบาลี มีดังนี้

¹ พระวรวุฒยพิสิฐ, วรรณคดีไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2, พระนคร: โรงพิมพ์มหาดไทย, 2502), หน้า 17 - 8.

วรรณคดีเล่มแรกของไทยได้จากพุทธศาสนาคือ เทวมิกถา หรือ ไตรภูมิพระร่วง เป็นเรื่องที่รวบรวมมาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาถึงสามสิบคัมภีร์ จึงจัดเป็นหนังสือเล่มแรกของวรรณคดีไทยที่เรียบเรียงขึ้นด้วยลักษณะคนควาโดยละเอียด กล่าวถึงภูมิทั้งสาม คือ กามภูมิ รูปภูมิ และอรุณภูมิ เป็นเรื่องที่ว่ารากฐานความเชื่อถือของชาวไทยในเรื่อง ความดี ความชั่ว สวรรค์ นรก มีอิทธิพลครอบคลุมจิตใจคนไทยเป็นอย่างมาก และเป็นบรรทัดฐานสำหรับวรรณคดีไทยเรื่องต่อ ๆ มา เมื่อจะกล่าวถึงเรื่องเหล่านี้ ไตรภูมิพระร่วง กล่าวถึง พระอินทร์ เมื่อพรรณนาถึงนิกามาพรภูมิและเทวดาในดาวดึงส์ และเป็นวรรณคดีเรื่องแรกที่กล่าวถึงสมบัติต่าง ๆ ของพระอินทร์ที่ปรากฏในดาวดึงส์ ตลอดจนหน้าที่ของพระอินทร์ในฐานะผู้ควบคุมท้าวจตุโลกบาลใหญ่แลโลก และจัดบัญชาบุญและบาปของมวลมนุษย์ การพรรณนาถึงสมบัติของพระอินทร์นั้นละเอียดลอออย่างยิ่ง วรรณคดีไทยในสมัยต่อมาเมื่อจะกล่าวถึง เรื่อง เหล่านี้ล้วนกล่าวตามไตรภูมิพระร่วงทั้งสิ้น

มหาชาติคำหลวง สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ นักปราชญ์ราชบัณฑิตในกรุงศรีอยุธยาแปลและแต่งขึ้นราว พ.ศ. 2025¹ เรื่องราวของมหาชาติคำหลวงนำมาจากนิบาตชาดกเรื่อง เวสสันดรชาดก ซึ่งถือกันว่า เป็นพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะมาเป็นพระพุทธเจ้า เป็นเรื่องที่พระเวสสันดรโพธิสัตว์ ทรงบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์บริบูรณ์ถึงสิบประการ จึงเรียกกันว่ามหาชาติ² มหาชาติคำหลวงแต่งขึ้นสำหรับสวดให้อุบาสก อุบาสิกาฟัง เวลาไปบำเพ็ญกุศลในวัดด้วยถือกันว่า ผู้ใดได้ฟังมหาชาติแล้วจะไถ่ผลานิสงส์มาก มหาชาติคำหลวงกล่าวถึงบทบาทของพระอินทร์ในหลายตอน เริ่มตั้งแต่กัณฑ์ทศพร ซึ่งเป็นกัณฑ์แรกกล่าวถึงนางสมบรมณี (มุสดี) ชายา

¹ ศุภชัย รัตนโกมุท และ สะอาด อินทรสาดี, ประวัติวรรณคดีไทยและวิชาการประพันธ์ (พิมพ์ครั้งที่ 4, พระนคร: โรงพิมพ์วิจิตรมิตร, 2515), หน้า 32.

² เรื่องเดียวกัน.

ของพระอินทร์ปรากฏนิมิตที่จะตองจตุจากสวรรค์ พระอินทร์จึงให้นางเลือกขอพร 10 ประการ ก่อนที่จะลงมาเกิดเป็นพระมารดาของพระแพศยันทร (พระเวสสันดร) ต่อมาเมื่อพระเวสสันดร ตองเนรเทศจากเมืองออกไปอยู่ป่า พระอินทร์ก็ให้พระวิสุกรรมมา เนมิตตาครมไว้ให้ที่เขาวงกต (เขาวงกต) เพื่อให้พระเวสสันดรกับพระมัทรีบวชเป็น คาสในกัณฑ์วนประเวศน์ ต่อมาในกัณฑ์สักกบรรพ พระอินทร์แปลงองค์เป็นพราหมณ์ มาขอพระมัทรีควยเกรงว่าถ้ามีคนชั่วจึงมาขอเสียก่อน พระเวสสันดรจะตองอยู่ตามลำพัง และพระอินทร์หวังจะให้พระเวสสันดรไต่ป่าเพื่อหารทาน แล้วพระองค์ก็ประสาทพร 8 ประการแก่พระเวสสันดร ทำให้ไต่พบโอรส ธิดา และกลับไปครองเมืองบำเพ็ญบารมี ต่าง ๆ ไต่ตามปรารถนา

ภาพยมหาชาติ พระเจ้าทรงธรรมโปรดให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตช่วยกันแต่งขึ้น รวบรวม พ.ศ. 2163 - 2171¹ เรื่องเกี่ยวกับมหาชาติคำหลวงนั้นเองแต่แต่งเป็นรายยาว สำหรับพระเทศน์ นอกจากนี้ในสมัยรัตนโกสินทร์ยังมีหนังสือ รายยาวมหาเวสสันดรชาดก อีกฉบับหนึ่ง เป็นงานของกวีเอกหลายคน เรื่องเวสสันดรชาดกนั้นเป็นที่จับใจคนไทย มานาน จึงมีการแต่งกันหลายสมัย หลายฉบับ ทั้งที่เนื้อเรื่องเป็นเรื่องเดียวกัน

สมุทรโฆษคำฉันท์ เรื่องราวมาจากสมุทรโฆษชาดกในปัญญาสาชากนั้นเอง จัด เป็นเรื่องยอดของหนังสือคำฉันท์ทั้งปวง เป็นหนังสือคำฉันท์ที่แต่งในสมัยอยุธยาตอนต้น แต่ยังคงอยู่จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส จึงทรงพระนิพนธ์ตองจนจบเรื่อง สมุทรโฆษคำฉันท์ในตอนสังเขปเรื่อง เมื่อขึ้นต้นนั้นกล่าวถึง บทบาทของพระอินทร์ไว้สองตอน คือ เมื่อนางธาริพีเลี้ยงพินทุมคี่มาเชิญพระสมุทรโฆษ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 38.

กว่าพระอินทร์ให้พระมาตุลีนำธมาถวายเป็นพระสมุทโรฆนะเพื่อเสด็จไปหานาง¹ และต่อมา
พระอินทร์ยังได้บังคับวิทยากรที่ลักพระขรรค์ของพระสมุทโรฆนะไป ให้นำพระขรรค์มาคืน
แต่ตอนนั้นเองเรื่องกล่าวถึง เฉพาะตอนหลังนี้เท่านั้นว่า พระอินทร์ให้นางมณีเมขลามาอุ้ม
พระสมุทโรฆนะขึ้นจากทะเล แล้วพระองค์เองบังคับวิทยากรคืนพระขรรค์

พระมาลัยคำหลวง พระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมมาธิเบศร เนื้อเรื่องกล่าวถึง
พระอรหันตองค์หนึ่งชื่อพระมาลัย อยู่ในโรตถนบนทในลังกาทวีป ท่านเป็นผู้มีฤทธิ์มาก
ถึงกับลงไปโปรดสัตว์ในเมืองนรก แล้วเหาะขึ้นไปนมัสการพระธาตุจฬามณีที่ดาวดึงส์
ท่านพบพระศรีอาริยมฤตโครยและพระอินทร์จึงตามถึงวัตรปฏิบัติที่ทำให้ได้เป็นพระอินทร์
ตลอดจนถึงผลบุญที่เทพแต่ละองค์นำมาในอภิศ แล้วพระมาลัยจึงนำเรื่องนรก สวรรค์
มาเทศน์สั่งสอนมนุษย์ให้กลัวบาปและให้หมั่นทำบุญ พระมาลัยคำหลวงเป็นเรื่องที่มีอิทธิพล
เหนือความรู้สึกนึกคิดของคนไทย เช่นเกี่ยวกับไตรภูมิพระร่วง แต่เดิมเราใช้สวดใน
พิธีแต่งงาน แต่ภายหลังใช้สวดหน้าศพ

¹ สมุทโรฆนะคำฉันท์ (พิมพ์ครั้งที่ 5, พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504),

หน้า 5. วา

ปางอินทรมูเรื่องฤทธา
คูดีเอวธมาถวายเป็น

ใช้ให้พระมา

ปางเสด็จเห็นอรธเรื่องฉาย

มาแมนพรธนาย

คือเทพเพียงพิศเหา.

กลอนกลบทสิริวิบูลิคติ หลวงศรีปรีชา (เซ่ง) แต่งในสมัยพระเจ้าบรมโกศ เนื้อเรื่องมาจากสิริวิบูลิคติชาดกในปัญญาสาตก ปราภุบทบาทพระอินทร์ยกย่องกันว่า เมื่อพระนางศิริมดี มีเหล่าทวยศเกียรติทรงสมทานศีลอย่างแตกลา จนเรารอนถึงพระอินทร์ฯ จึงเสด็จไปอาราธนาพระโพธิสัตว์ให้จุติลงไปปฏิสนธิในพระครรภ์นาง สิริวิบูลิคติ เป็นหนังสือกลอนกลบทเล่มแรกของไทย

บทละครนอกเรื่อง มโนहरา มีต้นฉบับเขียนหลายฉบับทั้งสมัยอยุธยาตอนปลาย และรัตนโกสินทร์ แต่ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง มาจากสุธนชาดกในปัญญาสาตกกว่าเมื่อพระสุธนกองค์เลือกหาชายาจากธิดาทิ้งเจ็ดของท้าวปทุมราช แต่ละนางมีรูปร่างหน้าตาคล้ายคลึงกันนั้น พระอินทร์ได้แปลงเป็นแมลงวันทองมาจับนางมโนहरา เพื่อบอกให้พระสุธนทราบ ทำให้ได้อภิเษกกับชายา เรื่องมโนहरานี้ภายหลังมีผู้แต่งเป็นคำฉันท์ขอสุธนคำฉันท์ทวย

สมบัติอมรินทร์คำกลอน เจ้าพระยาพระคลัง (หน) แต่ง เขาใจว่าจะแต่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก¹ เป็นเรื่องที่ถูกกล่าวถึงที่พิศสมบัติของพระอินทร์โดยละเอียด เรื่องเดิมอยู่ในอรรถกถาธรรมบทและนิบาตชาดก สมบัติอมรินทร์คำกลอนมีรายละเอียดตรงกับเรื่องพระอินทร์ที่มีในไตรภูมิพระร่วงเป็นส่วนใหญ่ นับเป็นวรรณคดีไทยเล่มเดียวที่พระอินทร์เป็นตัวเอกที่สำคัญที่สุดของเรื่อง มีชื่อเพียงบทบาทบางตอนแทรกอยู่ในเรื่อง เช่น เรื่องอื่น ๆ

ไตรภูมิโลกวินิจฉัย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมีพระบรมราชโองการดำรัสให้พระยาธรรมปรีชา (แกว) เป็นหัวหน้าชำระไตรภูมิภค ที่แต่งถวายเสียใหม่เมื่อ พ.ศ. 2345 แล้วให้ชื่อว่า ไตรภูมิโลกวินิจฉัย² เป็นเรื่องคล้ายไตรภูมิพระร่วง

¹ กรมศิลปากร, "แนะนำเรื่องสมบัติอมรินทร์คำกลอนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน)" วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ของ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506), หน้า 37 - 51.

² ศุภชัย รัตนโกมุท, และ สะอาด อินทรสาดี, เรื่องเดิม, หน้า 145.

แต่หนักไปในทางธรรม มีเรื่องมนุสสกถา นิริยกถา เทวกถา และวิสุทธิกถาอันว่า
 ควบขอบุญที่จักได้ถึงธรรมบริสุทธิ เพื่อบรรลุพระนิพพาน กล่าวถึงพระอินทร์ไว้ใน
 เทวกถา คือ ภาคที่ว่าด้วยเทวดาและสวรรค์ชั้นต่าง ๆ

บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า-
 นภาลัย โดยไคเคาโครงเรื่องมาจากสุวัณณสังข์ ซากกในปัญญาธรรมาศก กล่าวถึงพระอินทร์
 ไว้สองตอน คือ ครั้งหนึ่งแปลงเป็นมนุษย์ยกทัพมาล้อมเมืองสามด เพื่อให้เจ้าเงาะถอดรูป
 เป็นพระสังข์ขี้เขาคืออยู่เป็นคู่ชวรมักกับนางรจนา และหลังจากนั้นไคลงมาช่วยวิมลพระบิดา
 ของพระสังข์ให้ไปรับแม่และโอรสกลับเมือง เพื่อช่วยนางจันทิมาทนต์ทุกข์ให้ได้พบ
 โอรสและกลับไปเป็นแม่เหลื้ช่วยวิมล

ปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิต-
 ชิโนรส เป็นเรื่องพุทธประวัติโดยละเอียด และกล่าวถึงความเลื่อมใสในพุทธศาสนา
 เรื่องนี้พระอินทร์มีบทบาทปรากฏอยู่หลายตอนนับตั้งแต่เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะประสูติที่ดุสิตวัน
 พระอินทร์เสด็จมาเฝ้าถวาย เมื่อออกบรรพชาก็เสด็จนำหน้าในขบวนเทวดาและพรหมที่
 มาแห่พาเสด็จออกจากเมือง ต่อมาเมื่อพระองค์ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา พระอินทร์มาเตือน
 ด้วยการก่อกวนถวาย หลังจากพระพุทธองค์ตรัสและประทับเสวยวิมตติสุขอยู่ 49 วัน
 พระอินทร์นำผลสมอมารถถวายก่อนที่จะเสวยข้าวสุกที่พอลคนำมาถวาย ในปฐมสมโพธิกถา
 พระอินทร์อยู่ในฐานะอุปฐากของพระพุทธเจ้าเช่นที่กล่าวถึงในอรรถกถาธรรมบท จึงมี
 บทบาทปรากฏอยู่เกือบตลอดเรื่อง

2) วรรณคดีที่รับมาจากศาสนาพราหมณ์ วรรณคดีในยุคอยุธยาขึ้นได้
 เริ่มมีวรรณคดีที่ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ ทั้งนี้เพราะ "เมื่อพระเจ้าอู่ทองมา
 ตั้งกรุงศรีอยุธยาในเขตวัฒนธรรมของขอม ไทยก็รับเอาวัฒนธรรมของขอมอันเป็น
 วัฒนธรรมของอินเดียที่พราหมณ์พาผ่านทางเขมรมายังไทยอีกทอดหนึ่ง"¹ วรรณคดีไทย

¹ เปลื้อง ณ นคร, ประวัติวรรณคดีไทย (พิมพ์ครั้งที่ 6, พระนคร: ไทย-
 วัฒนาพานิช, 2513), หน้า 42 - 3.

ที่รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์นพทง เรื่องราวความเชื่อ พิธีทางศาสนา ตลอดจน เรื่องราววรรณคดีที่ตกทอดมาจากวรรณคดีสันสกฤตด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มหาภารตะ และรามายณะ อันเป็นวรรณคดีมหากาพย์ที่สำคัญใน วรรณคดีไทยที่มีบ่อเกิดมาจากมหา- ภารตะกมอยู่หลายเรื่อง ส่วนรามายณะนั้นก็เป็นบ่อเกิดของเรื่องรามเกียรติ์ไทย ฉะนั้น วรรณคดีไทยที่รับมาจากศาสนาพราหมณ์จึงมีไม่น้อย ยิ่งไปกว่านั้นพวกพราหมณ์ที่ทรงภูมิ ปัญญาความรู้ได้ เข้ามารับราชการในราชสำนักก็ยังแพร่วรรณคดีไทยกันหลายเล่ม เช่น ประกาศโองการแช่งน้ำ ฉันทคุณฐิติสังเวยกุลอมขันธ์ เสือโคค้ำฉันท และสมุทรโฆษคำฉันท์ ตอนคนเฝ้าเรื่อง วรรณคดีสำคัญที่เราได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์มีดังนี้

ประกาศโองการแช่งน้ำ แต่งในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้า- อุทอง) แห่งกรุงศรีอยุธยา เป็นวรรณคดีไทยเรื่องแรกที่เน้นคติวากะตรียทรงเป็นสมมุติ- เทพ และกล่าวถึงพระเป็นเจ้าทั้ง 3 องค์ ของศาสนาพราหมณ์ การล้างโลกและการ สร้างโลก เรื่องพรหมเทาะลงมากินง้วนดินและกลายเป็นมนุษย์ มนุษย์มีราชูเป็นใหญ่ ซึ่งคนทั่วไปต้องจงรักภักดี การสาปแช่งผู้กตกรยศตอกษัตริย์และอวยชัยให้พระผู้จงรักภักดี กล่าวถึงพระอินทร์ เมื่อเชิญเทวดาลงมาในพิธีโดยเรียกว่า เจาผาลวง (ผู้เป็นใหญ่แห่ง เขาพระสุเมรุ)

อนิรุทธคำฉันท์ ศรีปราชญ์เป็นผู้แต่ง แก่เรื่องมาจากคัมภีร์มหาภารตะ เป็น เรื่องการอวดคารของพระนารายณ์ลงมาเป็นพระกฤษณะ เนื้อเรื่องทำนองเดียวกับสมุทร- โฆษคำฉันท์คือมีเรื่อง เทพอุ้มสมควย ต่อมานในสมัยหลังมีบทละคร เรื่องอุณรุฑ บทพระราช นิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็นบทละครในเรื่องเกี่ยวกับอนิรุทธ คำฉันท์ ต่างกันแต่ชื่อตัวละครที่เป็นพี่เลี้ยงของนางอุษาเท่านั้น ที่น่าแปลกก็คือ เรื่อง อุณรุฑนี้กล่าวถึงปฐมเหตุว่า เจากรุงพนาไปลอบชมนางสุจิตรา ชายาพระอินทร์ นางจึง ตองจุติลงมาเป็นนางอุษา (ศรีอุษา) เพื่อแก้แค้น แมว่าเรื่องนี้จะมาจากวรรณคดีทาง ศาสนาพราหมณ์ แต่ชื่อชายาของพระอินทร์กลับเป็นเรื่องความเชื่อทางพุทธศาสนา เพราะ ไม่ปรากฏว่า พระอินทร์ทางพราหมณ์มีชายาชื่อสุจิตรา อนิรุทธคำฉันท์ กล่าวถึงพระอินทร์

ครั้งหนึ่ง เมื่อนางพิจิตร เลขาชาวกรุงถวายนางอุษา เพื่อให้รู้ว่าใครมาลอบชมนาง ก็ว่าครูป
พระอินทรควย

รามเกียรติ์ วรรณคดีไทยเรื่องนี้มีหลายฉบับ บางฉบับก็มีเพียงเรื่องราวตอน
สั้น ๆ และอาจจะไร้ชื่ออื่น เช่น ราชาพิลาปลำณท์ ซึ่งเป็นเรื่องพรรณนาการกระทำครวญ
ของพระราม ในขณะที่เดินทางคิดคำนางสีดาที่ทศกัณฐ์ลักพาไป เป็นเรื่องที่ไต่เคาโครง
จากคัมภีร์รามายณะของสันสกฤต นอกจากนี้รามเกียรติ์ที่แต่งเป็นกลอนบทละครก็มีหลาย
ฉบับ คือ ฉบับของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีซึ่งทรงพระราชนิพนธ์ไว้เพียง 4 ตอนสั้น ๆ
ฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเป็นฉบับบริบูรณ์ มีความ
ยาวยิ่งกว่าฉบับใด ๆ ส่วนฉบับที่เป็นบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า
นภาลัยนั้นเป็นฉบับที่ไร้ละครใน นอกจากนี้ ก็มีบทพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์บางตอน
ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับรามเกียรติ์บทรองและบทพากย์ พระราช
นิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งใช้สำหรับเล่นโขนโดยเฉพาะและ
มีเพียง 6 ชุดเท่านั้น ทั้งรามเกียรติ์ฉบับนั้นก็ไต่เคาโครงและลักษณะตัวละครแตกต่างจาก
ฉบับอื่น ๆ เพราะทรงนำไต่เคาโครงโดยตรงมาจากคัมภีร์รามายณะบางตอน แต่ฉบับอื่น ๆ
นั้น แม้จะมีบ่อเกิดจากคัมภีร์รามายณะของอินเดียก็ยังมีเนื้อเรื่องแตกต่างกันหลายแห่ง
แม่แต่ตัวละครบางตัวก็แตกต่างออกไป พระอินทร์ปรากฏบทบาทในเรื่องรามเกียรติ์
เกือบตลอดทั้งเรื่องในฐานะของเทพชั้นรองผู้อยู่ใต้อำนาจพระอิศวร ซึ่งรับสั่งให้พระอินทร์
ไปเชิญพระนารายณ์บาง ลงมาสร้างเมืองใต้วอโนมาคันบ้าง และเห็นได้ว่าพระอินทร์
ใต้อำนาจจนถึงแพ้เมฆนาทหรืออหังกร โอรสของทศกัณฐ์ และบางครั้งก็ต้องรับใช้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 125. อ้างจาก อนิรุทธคำฉันท์ ว่า
เลขาพระสุทัมบกับคี • สุธัสติในไพศยนค
ไอยราขานิรุจิวิมล ประดับเพชรปาดิ.

ทศกัณฐ์ ซึ่งเคยให้พระอินทร์และพวกเทวดามาสราง เมืองลงกาให้ใหม่ หลังจากที่เมือง
เดิมถูกหนุมานทำอุบายเผาเสีย นอกจากนั้นแล้วพระอินทร์ก็เมตตาช่วยเหลือคนที่กำลัง
เดือดร้อน และช่วยฝ่ายประพาศธรรมคือพระรามบ่อยครั้ง

พระนลคำหวาง บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
เป็นเรื่องที่แปลจากวรรณคดีสันสกฤต ชื่อ นโศปาชยาน อันเป็นเรื่องแทรกเรื่องหนึ่งใน
คัมภีร์มหาภารตะ กล่าวถึงพระอินทร์ว่าเสด็จมาในพิธีสวามพร ของนางทมนันตี พร้อม
กับโลกบาลอื่น ๆ รวม 4 องค์ และได้วานพระนลให้เป็นทูตนำความไปทูลนางทมนันตี
เมื่อใดทราบนางตั้งใจจะเลือกพระนล โลกบาลทั้ง 4 องค์พากันแปลงองค์เป็นพระนล
ไปหมด แต่เมื่อเห็นว่า นางจงรักภักดีต่อพระนลองค์เดียว พระอินทร์และเทพอื่น ๆ ก็
คืนร่างและเมื่อนางเลือกพระนล พระอินทร์ก็ยังประทานพรแก่พระนลถึง 2 ประการ
เทพอื่น ๆ ก็เช่นกัน นอกจากนี้แล้ว ยังมีเรื่อง พระนลคำฉันท บทพระนิพนธ์ของ
กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ซึ่งเป็นเรื่องเดียวกันนั่นเอง

บทละครเรื่องสำวัตริ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ได้เค้าเรื่องมาจากวนบรพ ในคัมภีร์มหาภารตะ ก็ปรากฏบทบาทของพระอินทร์ในตอน
ท้ายเรื่องว่า เมื่อพระสัศยวานพื้น และพระบิดากลับมีพระเนตรจึงเค็มแล้ว ท้าว
โลกบาลทั้งสี่ คือ พระอินทร์ พระอัคนี พระวรุณ และพระยม เสด็จมาประทานพรแก่
กษัตริย์ทั้งสี่ พระอินทร์นั้นประทานพรให้กษัตริย์ทั้งสี่พระองค์ทรงศกคและเรื่องฤทธิ และ
ปราศจากศัตรู

บทละครเรื่องศกุนตลา พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้า
อยู่หัว เรื่องเดิมมาจากศกุนตโลปาชยาน อันเป็นเรื่องแทรกในคัมภีร์มหาภารตะ แล้ว
กาลิหาสนำมาแต่งบทละครขึ้นเรื่องของไทยก็นำมาจากของกาลิหาส ในเรื่องนี้พระอินทร์
ได้ให้พระมาตุลีมารับท้าวทมนันตีขึ้นไปปราบอบสุรกาลเนมิ และทำให้พระองค์ได้มีโอกาส
พบศกุนตลาและโอรส จนได้พากันกลับเมือง

ลิลิตนารายณ์สิบปาง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการอวตารปางต่าง ๆ ของพระนารายณ์ในคัมภีร์ปุราณะ เฉพาะ ปางสำคัญ ๆ

มากลารวมไว้สืบปางด้วยกัน เรื่องราวในบางปางมีบทบาทของพระอินทร์ปรากฏอยู่ เช่น
 กุรมาวตาร ปางที่พระนารายณ์อวตารเป็นเต่าในพิภพกวนน้ำอมฤต ก็มีสาเหตุจากการที่ฤๅ
 ษทรวาศสวาทพระอินทร์ในฐานะที่ไม่เคารพฤๅ เพราะปล่อยให้หางเอราวัณ กระชากพวงมาลัย
 ที่ฤๅถวายไปทำลายทิ้ง จนเป็นผลให้พระอินทร์และพวกเทวดาเสื่อมฤๅถึงกับรบแพ้สุร
 ทุกครั้ง ปางวามาวตาร พระนารายณ์อวตารลงมาเป็นพราหมณ์เตี้ยๆ เพื่อจะช่วยให้
 พระอินทร์ไถ่กลับไปครองสวรรค์ตามเดิม ปางกฤษณาวตารนั้นกล่าวถึงการที่พระอินทร์
 กริ้วพวกโกศบาลและจะลงโทษแต่ไม่เป็นผลเพราะแพ่ฤๅพระกฤษณะ

5.2.2 วรรณคดีที่เนื้อเรื่องเป็นวรรณคดีบริสุทธิ์ ไม่ได้รับเรื่องราวมาจาก
 ศาสนา ไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธหรือศาสนาพราหมณ์ วรรณคดีประเภทนี้นับว่ามีมากที่สุด
 เพราะเป็นวรรณคดีที่เกิดจากอารมณ์ต่าง ๆ ของกวี เช่น ความสงสาร ความนิยม
 ชมชื่นในการกระทำของวีรชน ความรักระหว่างชายหญิง ในที่นี้จะไม่ยกแต่ละเรื่องขึ้นมา
 กล่าว แต่จะกล่าวถึงเพียงบางตอนในแง่ที่พระอินทร์มีบทบาทในเรื่อง ซึ่งแสดงให้เห็น
 อิทธิพลของวรรณคดีสันสกฤต และวรรณคดีบาลีในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับพระอินทร์ที่
 ปรากฏในวรรณคดีไทย

5.2.3 ลำดับต่อไปจะยกเรื่องพระอินทร์ที่มีกล่าวโดยละเอียดในวรรณคดีไทย
 2 เรื่อง คือ ไตรภูมิพระร่วง กับสมมติอมรินทร์คำกลอน ซึ่งมีเนื้อหามากกว่า
 ในเรื่องอื่น ๆ วรรณคดีทั้งสองเรื่องนี้กล่าวถึงที่ตั้งและขนาดของสุทัศน์นครในคาวคิงส์
 และทิพยสมบัติของพระอินทร์ เท้าที่ปรากฏในคาวคิงส์ เห็นได้ชัดว่าเป็นเรื่องความเชื่อ
 ที่เรารับมาจากวรรณคดีบาลีทั้งหมด จะมีที่แตกต่างกันบ้างก็ตรงเรื่องตัวเลขจำนวนสิ่ง
 ต่าง ๆ เท่านั้น แม้แต่ในเรื่องเดียวกันตัวเลขเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ก็ยังคานกันเอง เช่น
 สมมติอมรินทร์คำกลอนกล่าวถึงคาวคิงส์ว่ามีความกว้างและยาวกานละหมื่นโยชน์ แต่
 ันท์ทุกมีผลศิลาอาสน์ของพระอินทร์นั้นกลับกว้างถึงสองหมื่นโยชน์ และยาวหกหมื่นโยชน์
 ทำให้มีขนาดใหญ่ยิ่งกว่าคาวคิงส์เสียอีก อย่างไรก็ตามก็ดี ความแตกต่างเกี่ยวกับเรื่องนี้

ไม่ถือกันเป็นเรื่องสำคัญนัก เพราะการพรรณนาความในวรรณคดีไทยนั้นเรานิยมกล่าว
เน้น เพื่อให้เกิดภาพพจน์เป็นจริงเป็นจัง มากกว่าจะคำนึงถึงความจริง และเรื่องราว
ในสวรรค์ก็เป็นเรื่องในมโนภาพ ขนาดและจำนวนจึงไม่ใช่เรื่องสำคัญ แม้แต่เหวคาเอง
ไตรภูมิพระร่วงก็ว่ากายเหวคานั้นจะเนรมิตให้ใหญ่เท่าไรก็ได้ก็ตั้งใจ จะให้เล็กเท่าไร
ก็ได้เช่นกัน ถึงขนาดที่ว่า ที่เล็กขนาดปลายเส้นผม เหวคาก็อาจจะอยู่ได้ถึง 80 องค์
หรือมากกว่านั้น ทิพยสมบัติต่าง ๆ ก็คงจะมีสภาพเป็นทิพยเช่นเดียวกัน จึงอาจจะใหญ่
หรือเล็กเพียงใดก็ได้ นอกจากเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตัวเลขจำนวนแล้ว เรื่องที่แปลกก็คือ
วรรณคดีทั้งสองเรื่องนี้ไม่กล่าวถึงความสำคัญของบัณฑิตกับพลศึลาอาสน์เลยแม้แต่น้อย ทั้ง ๆ
ที่ชาคกส่วนใหญ่จะกล่าวถึงอยู่เสมอในแง่ที่แทนรอนชั้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ให้พระอินทร์ปฏิบัติ
ภารกิจของพระองค์ในฐานะบุคคลทุกชั้นของมนุษย์ในโลก แสดงว่าเป็นเรื่องที่รู้จักกันโดย
ทั่วไป แต่ไม่มีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับ วรรณคดีทั้งสองจึงมิได้กล่าวถึง สำหรับมหาชาติ-
คำหลวง ซึ่งเป็นวรรณคดีสำคัญในสมัยอยุธยาตอนต้นนั้น พระอินทร์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญ
ในฐานะเป็นตัวละครหนึ่งในเรื่อง ตั้งแต่จบปลาย แต่กล่าวถึงเฉพาะบทบาทของ
พระอินทร์เท่านั้น ในที่นี้จึงมิได้นำมาเปรียบเทียบกับไตรภูมิพระร่วงและสมบัติอมรินทร์
คำกลอน แต่จะนำไปกล่าวถึงในตอนต่อไป

ไตรภูมิพระร่วงกล่าวถึงทิพยสมบัติของพระอินทร์ โดยเริ่มจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
ว่าตั้งอยู่เหนือจอมเขาพระสิเนรุราช (เขาพระสุเมรุ) และอยู่ไกลจากสวรรค์ชั้นแรก
คือ จาคุมหาราชิกา ถึง 336,000,000 วา เมืองของพระอินทร์นั้นเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส
กว้างและยาวคานละ 8,000,000 วา (พันโยชน์) มีกำแพงแก้วล้อมรอบ มีประตู
กำแพงพันประตู ทุก ๆ ประตูมียอดปราสาทอย่างที่ว่าวรรณคดีบาลีเรียกว่าภูฏาคารพิมานั่นเอง

¹ พระญาติไทย, ไตรภูมิพระร่วง (พิมพ์ครั้งที่ 2, พระนคร: โรงพิมพ์-
คุรุสภา, 2506), หน้า 205.

ยอดปราสาทที่อยู่เหนือประตูด้านหน้าค้ำยันทองและประดับด้วยแก้วเจ็ดประการ สูงประตูลงถึง 250,000 วา¹ แต่สมบัติอมรินทร์คำกลอนเริ่มด้วยการเล่าถึงพระอินทร์ครองสุทนต์นคร และบอกถึงของคาวตึงส่วค้ำยัน² สุทนต์นครนั้นกล่าวกันว่าไฟเพราะด้วยเสียงฆ้องแก้ว และราชรถแก้วทวนคร ต่อจากนั้นไต่กล่าวถึงไพชยนต์ปราสาทของพระอินทร์ว่าสูงถึง 25,600,000 วา เป็นปราสาทพุ่มมิ่งนิก ประดับด้วยแก้วเจ็ดประการ สูงถึง 2,400,000 วา³ ไตรภูมิพระร่วงกล่าวถึงปราสาทเพียงเท่านั้น ไม่ละเอียดเท่าที่กล่าวไว้ในวรรณคดีบาลี แต่สมบัติอมรินทร์คำกลอนกลับพรรณนาไว้อย่างละเอียดลออ ยิ่งกว่าที่พบทั้งหมดในวรรณคดีบาลีเสียอีก และการบรรยายด้วยคำประพันธ์นั้น

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 206.

2 เจ้าพระยาพระคลัง (หน), "สมบัติอมรินทร์คำกลอน" ในวรรณคดี-เจ้าพระยาพระคลัง (หน) (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2516), หน้า 52. ว่า

ปางองค์อมเรศคฤ

ผานสมบัติในสุทนต์นคร

สถาวรไปด้วยทิพสวรรค์

เอาสูงพนมสนแดนพระเมรุมาศ

เป็นอาสน์ทองรองคาวตึงสา

กว้างยาวหมื่นโยชน์คณนา

ประดับปราการแก้วแกมกัน

สี่ทิศมีมหาทวารศ

ระหว่างเขตหมื่นโยชน์ระยะคัน

ประตุรายหมายยอดสำคัญพัน

มีสระสวนทุกหล่นทวารไธ.

3 พญาลีไทย, เรื่องเดิม, หน้า 207.

ทำให้ยูอานทาบซึ่งในรศวรรคคียิ่งขึ้น และเห็นความงามของปราสาทอย่างเด่นชัด¹
 ส่วนที่ไตรภูมิพระร่วงมีไคกล่าวถึง แต่มีการบรรยายไว้ในสมบัติอมรินทร์
 ค่ำกลอน และมีความตรงกับที่กล่าวไว้ในรศวรรคคีบาลีก็คือ ป่าไม้ก็ลพทุกษอันเป็น
 ไม่นสารพัตนิก กับป่าตาดนอกสุทัศน์นครว่า
 หนึ่งแถวไม้กำมพฤษที่นันทิพ จะนับแสนแทนสิบก็เกินถวิล
 มีทรายทองรองรับกับพื้นดิน ประพรมสินธุเสาวรสจรุงใจ
 กำแพงแก้วฉนวนแก้วทั้งเจ็ดชั้น ทาสสุวรรณรุนรีนเรียงไสว
 เมื่อดมพัตก็สะบักสำเนียงใบ เฉลิมโสดหฤทัยคงคนตรี²

นอกจากนี้แล้ว ไตรภูมิพระร่วงกล่าวถึงสวนและสระนอกเมือง ซึ่งมีรายละเอียด
 ยิ่งกว่าที่ปรากฏในรศวรรคคีบาลีเสียอีก คือ กล่าวถึงสวน 6 สวนว่า

- ¹ เจ้าพระยาพระคลัง (หน), เรื่องเดิม, จา
 เจ็ดชั้นวิษยันตปราสาท สีมุขมาศคาคแก้วจรัสไข
 สูงพันโยชน์งามที่ที่ไกลไกล มีขงทัยฉลิมยอกพิมานทอง
 ดั่งเบื้องพระกรพระบรมพรหมเมศร กวักประเวศเทวัญบัญชาสนอง
 ระยับคันแก้วกันกระหนกกรอง ประดองแสงลำแสงพระสุริยา
 ที่เชิงปรางค์ในระหว่างจังหวัดนั้น รูปเทวเจ้าถือทิพบุปผา
 บางทรงปัดจาวุชบนอาชา เอมุกดาเป็นสร้อยวลัยกร
 งามคณนางชูสุหรายสรง รูปอนงค์แก้วประพาฬประภัสสร
 สลับไฟรุยของควิชาธร ทรงอารมณ์ล้วนสัมนีนิด.

- ² เรื่องเดียวกัน.

1) ด้านตะวันออก มีอุทยานทิพย์ชื่อ นันทอุทยาน มีปริมาตร 800,000 วา มีกำแพงแก้วล้อมรอบและมีปราสาทแก้วอยู่เหนือประตูทุกประตู เป็นสวนที่สนุกยิ่งนัก ภายในสวนประดักด้วยต้นไม้ทุกชนิดทั้งไม้ออกและไม้อผล เป็นที่เล่นสนุกสุดสำราญของทวยเทพ ในที่ใกล้อุทยานนี้ก่อนจะเข้าสู่มืองก็มีสระโบกขรณี 2 สระ คือ นันทาโบกขรณี กับจุนันทาโบกขรณี แต่ละสระล้วนมีน้ำใสงามคัง แขนแก้วอันพินิล และเรื่องงามคังแสงฟ้าแลบ ริมฝั่งสระมีแผ่นศิลาสระคะแค้นชื่อ นันทาปริติปาสาท กับจุนันทาปริติปาสาท ต่างก็มีรั้วสูงเรื่อง และอ่อนนุ่มสมบัติอมรินทร์ค่ากลอนพรรณนาพรรณไม้นั้นในวันไว้อย่างละเอียด แต่มีไคกลาวถึงขนาดของสวนไว้

2) นอกเมืองด้านทิศใต้ มีอุทยานใหญ่ชื่อ ตรีสุทวัน ไม้ในสวนล้วนเป็นไม้ออนนอมกมนักหนาตั้งแกลงคัตไว้ อุทยานนี้ก็มีกำแพงแก้วล้อมรอบถึง 5,600,000 วา มีปราสาทแกวงามนักหนาอยู่เหนือประตู ใกล้อุทยานก็มีสระโบกขรณี 2 สระ ชื่อ ภัทราโบกขรณี มีแผ่นศิลา ชื่อ ภัทราปริติปาสาทอยู่ริมสระ กับสุภัทราโบกขรณี ก็มีแผ่นศิลาริมสระชื่อ สุภัทราโบกขรณี ศิลามั่งสองแผ่นนี้ล้วนออนเกลี้ยงเหมือนแผ่นหนึ่ง สมบัติอมรินทร์ค่ากลอนเรียกอุทยานด้านนี้ว่า

1) เจ้าพระยาพระคลัง (หน), เรื่องเคียวกัน, หน้า 56. ว่า

ในอุทยานนันทวันทีประพาส	รุกขชาติรมันเกษมสลอน
มณฑาไม้ทิพรสจายจร	แก้วซอนแกดแซมณกาภจัน
รกร้างรุ่งฟุ้งหวานหอม	ประยงค์เปรี๊ยะพะยอมกลิ่นหอมหวาน
เสาวรสส่งรสสุมามาลัย	ลมพานเลื่อนพวงคางว้างราย
อุทยานมีมิ่งไม้สูงระหง	จันทน์แดงเค็ดองช่อชชาย
กุหลาบกำหลงแควงทราย	กุ่มงอกแกมหงายสลับกัน
พุดจีบพวงจวบพิมเสนสน	จำปาจวงปนนมสวรรค์
แคฝอยเค็ดียนโมกมัน	กล่าพอกกล่าวพันคนทา.

ปารุสกวันและพรรณาคะเอียคเฉพาะพรรณไม้ในอุทยาน¹

3) คานทิสตะวันตก ก็มีอุทยานงามนักหนาชื่อ จิตรลดาวัน
 ประดับด้วยหมู่ไม้งดงาม มีกำแพงแก้วล้อมรอบได้ 400,000 วา รายละเอียค
 ต่าง ๆ ในอุทยานนี้ก็เช่นเดียวกับอุทยานอื่น ๆ กล่าวคือ มีปราสาทแก้วอยู่เหนือ
 ประตูดุทยานทุกประตู โกลอุทยานก็มีสระโบกขรณีอีก 2 สระ สระหนึ่งชื่อ จิตร-
 โบกขรณี มีแผนกศิลาชื่อ จิตรปราสาท อยู่ริมสระ อีกสระหนึ่งชื่อ จุลจิตรโบกขรณี
 ก็มีแผนกศิลาชื่อ จุลจิตรปราสาท ศิลาทั้งสองแผนกมีสีเหลืองงามรุ่งเรืองและอ่อนนุ่ม
 เป็นที่เล่นของทวยเทพ สมกับคือมรินทร์ คำกลอนแบกพรรณนาเฉพาะอุทยานและไม
 ประดับ²

¹ เรื่องเดียวกัน.

อันปารุสกวันซึ่งทรงผล

พลวงหวาพิลบัหว่านวมังน

แลยอลำไยเรียงชนิด

สววยสอไสวสีเรือเรือ

ปรางปนปริงปานดั่งรังสรรค์

เกดจันทร์กำจัดไฟเฟื่อง

ชวิคสละชวาวสัคคิโยเหลือง

ซิดเปื่องชั้นเนินกัทลี.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 56. ว่า

ควรรพิจิตรลดาวันสถาน

ของนางข้างนามมะลิลา

ยมโดยแย้มคอกอกสควอน

สายหยุดสงเสาวรสโกล

มะลิลินเลื่อยพานพฤษชา

มะลิลิลอยฟาดอกสะพรั่งไพร

อัญชันอ่อนชอยยอดไสว

กลายไม้เกตุอันหมู่เถาว์ดิย.

4) ด้านทิศเหนือ ก็มีอุทยานใหญ่อีกแห่งหนึ่งชื่อ สักกวัน ไตรภูมิ พระร่วง กล่าวรายละเอียดในอุทยานนี้ไว้เช่นเดียวกับจิตรลดาวัน ต่างแต่เพียงสระ-
โบกขรณีทั้งสองสระใกล้เคียงกับสักกวันนั้น คือ ธรรมมาโบกขรณี กับ สุภรรมาโบกขรณี
แผนที่ลาที่ใกล้สระก็มีชื่อเช่นเดียวกับสระ และมีลักษณะอ่อนนุ่มเช่นเดียวกับแผนที่ลา
ใกล้สระอื่น ๆ

5) ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีอุทยานใหญ่ชื่อ มหาพล หรือ
มหาวัน¹ ว่าเป็นอุทยานที่สนุกนักหนาและมีขนาดใหญ่กว่าอุทยานอื่น ๆ เพราะมีกำแพง
ทองคำล้อมรอบโต 600,000 วา มีปราสาทแก้วบนประตูปะทุทุกประตู และมีปราสาท
ทองคำพันหนึ่งประดับด้วยแก้วเจ็ดประการอยู่ในอุทยานนั้น แต่ไม่กล่าวถึงว่ามีสระ-
โบกขรณีอยู่ใกล้อุทยาน เช่น อุทยานอื่น ๆ และอุทยานนี้ก็เกินจากที่กล่าวถึงใน
วรรณคดีบาลี นอกจากนี้ไตรภูมิพระร่วงยังกล่าวถึงอุทยานอีกแห่งหนึ่ง คือ

6) บุษกริกวัน² ว่ายู่ใกล้กับมหาวัน มีกำแพงแก้วล้อมรอบ
ทั้ง 4 ด้าน ๆ ละ 160,000 วา รายละเอียดอื่น ๆ ในอุทยานนี้ก็เช่นเดียวกับ
อุทยานทั้งหมดที่กล่าวมาแล้ว แต่บุษกริกวันสำคัญยิ่งกว่าอุทยานสวรรค์แห่งอื่น ๆ
เพราะมีสิ่งสำคัญ ๆ หลายอย่าง อุทยานนี้ก็ปรากฏชื่อในวรรณคดีบาลีเช่นกัน³

¹ พระญาติไทย, เรื่องเดิม, หน้า 200. ที่ว่า มหาพลนั้นน่าจะเขียน
ผิดเดิมอาจจะเป็น มหาพน.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 221.

³ คุชช 4.5.2, ว่า อุทยานในดาวดึงส์มี 4 แห่ง คือ
นันทวัน จิตรลดาวัน ปารุสกัน และมีสกัน ส่วนไตรภูมิพระร่วงว่ามี 6 แห่ง คือ
นันทวัน จิตรลดาวัน ปรุสกัน (ปารุสกัน) สักกวัน มหาพล (มหาวัน) และบุษกริกวัน
ในสมบัติอมรินทร์คำกลอน กล่าวไว้เพียง 3 แห่ง คือ นันทวัน จิตรลดาวัน และ
ปารุสกัน เท่านั้น.

ส่วนสมบัติอมรินทร์ค่ากลอนก็กล่าวถึงเฉพาะสามอุทยานแรก มิได้กล่าวถึงสักวัน
 มหาวัน และบุณทริกันเลย และวรรณคดีไทยทั้งสองเรื่องนี้ก็มีได้กล่าวถึงมิสกัน
 ดังที่ปรากฏในวรรณคดีบาลีด้วย สิ่งสำคัญในบุณทริกันที่กล่าวไว้ในไตรภูมิพระร่วง
 มีดังนี้

(๑) ปกริชาติกัลปพฤกษ^๑ หรือที่ไตรภูมิพระร่วงเรียกอีกชื่อ
 หนึ่งว่า ไม้ทองกลาง ว่ามีปริมาตร ถึง 2,400,000 วา สูง 800,000 วา
 รอบต้นไม้แก้วโต 120,000 วา พุ่มไม้กว้าง 800,000 วา ดอกปาริชาตินี้
 รอยวิจิตรงามครั้งหนึ่ง ทวยเทพรักดอกปาริชาติมากถึงขนาดที่ในยามดอกปาริชาติใกล้
 จะบาน ทวยเทพจะแบ่งกันมาคอยเฝ้าจนเวลาดอกไม้บาน เมื่อยามบาน ดอกจะ
 บานทุกกิ่งก้านและมีแสงรุ่งเรืองงามมาก รัศมีของดอกไม้แผ่ไปถึง 800,000 วา
 ยามลมรำเพยพัดคั่นดอกไม้จะพุ่งไปไกลถึง 800,000 วา เช่นกัน ทวยเทพที่
 ประรณาดอกไม้ก็มีพักต้องเก็บต้องสอย แต่จะมีลมพัดให้ดอกไม้เหล่านั้นหล่นลงในที่ ๆ
 เทพแต่ละองค์เตรียมไปใส่เอง แต่ถ้ายวยเทพยังมีทันรับ ลมก็จะพัดดอกไม้ชูไว้
 เสียก่อน สมบัติอมรินทร์ค่ากลอนกล่าวถึงปาริชาติ แต่มิได้พูดถึงสวนบุณทริกัน

ศูนย์วิจัยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ ไม้ปาริชาติหรือที่บาลีเรียก ปาริชาติกณะนั้น ไตรภูมิพระร่วงเรียก
 ปาริชาติกัลปพฤกษ ซึ่งความจริงเป็นชื่อไม้สองชนิด คือ ปาริชาติ ที่กล่าวกันทั่ว
 ไปว่าเป็นไม้ประจำภพดาวดึงส์ กับกัลปพฤกษ ซึ่งถือกันว่าเป็นไม้สวรรค์ และ
 กล่าวว่ามีอยู่ในดาวดึงส์เป็นอันมาก.

เพราะบอกไว้ว่าไม้นี้อยู่ที่เชิงเขาพระสุเมรุ¹

(2) ดอกไม้สวรรค์ชื่อ อสัฟตี (อสาวดี)² เป็นดอกไม้ที่หอม
นักรัสนา แต่พันธุ์จริงจะบานครั้งหนึ่ง กล่าวกันว่า เป็นดอกไม้ที่ทวยเทพนิยมชมชอบ
พอใจก็มาทัดทรงร่างกาย เมื่อเห็นดอกไม้นี้ก็มักจะบาน ทวยเทพก็จะพากันไป
คอยเฝ้าเพราะรักดอกไม้ นั้น ในวรรณคดีบาลีเรื่องอื่น ๆ และสมบัติอมรินทร์-
คำกลอนมิได้กล่าวถึงดอกไม้ชนิดนี้เลย นิบาตชาดกเรื่องกัถการุชาดก กล่าวถึง
ดอกไม้ที่พญานาคหนึ่งเฝ้าควาตึงส์ว่ามีกลิ่นหอมตลอดไปทั่ว แต่ก็มีชื่อดอกออสัฟตี เป็น
ดอกกัถการุ (ดอกพิกทิมพ)

(3) แหนบัตเซกัมพล ไตรภูมิพระร่วงกล่าวถึงแหนบนี้ว่า เป็น
แหนเถาเดี่ยว มีขนาดโดยรี 480,000 วา กว้าง 40,000 วา และหนา
120,000 วา มีสีแดงเข้มดังดอกสะเอ้ง อ่อนเหมือนฟูกผ่าหรือเหมือนหงอน

1 เจ้าพระยาพระคลัง (หน), เรื่องเดิม, หน้า 54 - 5. ว่า
มีพระยาไปปาริชาติ ประจำเชิงเมรุมาดมไหสวรรย
สูรร้อยโยชนยั้งไม้ในนิมวันต์ ทรงสุคันธทิพรสจายจร
กดินนุปลาฟุ้งฟ้าไปร้อยโยชน ออบเอารสสาโรจเกษตร
ทั่วสถานพิมานเทวนิกร เบิกบัญชรพิสงามเมื่อยามบาน
เพื่อองค์วสวรินทร์ เทวราช ประเวศน์อาสนรมไมมณฑลสถาน
ประยูรหมูสุรเทพเขาวมาลย์ สัราณรมย์ชมจอมณีฉกา.

2 พระญาติไทย, เรื่องเดิม, หน้า 222.

ราชหงส์ทอง ถ้าพระอินทร์ประทับเหนือแผ่นศิลานี้ก็จะอ่อนยุบลงไปเพียงพระนาภี ถ้าพระองค์
ลุกขึ้น แผ่นศิลาก็เพิ่มขึ้นมาดังเดิม แทนนี้ สมบัติอมรินทร์ค่ากลอนพรรณมาถึงความกว้าง
และยาวไว้เกินกว่าที่กล่าวในไตรภูมิพระร่วง และในวรรณคดีบาลีเป็นอันมาก¹

สำหรับสระโบกขรณีในคาวคังสนั้น ไตรภูมิพระร่วงกล่าวควบคุมไปกับอุทยานว่ามีอยู่
ทิศละ 2 สระ ใน 4 ทิศ ส่วนมหาวันและมณฑลวันนั้นไม่กล่าวถึงสระโบกขรณี สมบัติ
อมรินทร์ค่ากลอนกล่าวถึงโบกขรณีเพียง 4 สระ ใน 4 ทิศ และกล่าวละเอียดเพียงสระ
เดียว คือ นันทวันโบกขรณี² แต่มีรายละเอียดยิ่งกว่าในไตรภูมิพระร่วง และคล้ายกับใน
วรรณคดีบาลีตอนที่กล่าวถึง คูรอบนครและสระโบกขรณีนอกนคร³

1 เจาพระยาพระคลัง (หน), เรื่องเดิม, หน้า 55. ว่า
บัญชีภูมิพลอสุนศิลาทิพ กำหนดสืบทาโยชนุโดยหนา
กว้างส่องหมื่นโยชนเจษฎา เป็นมหาบัลลังก์แก้วอำไพ
ยาวหกหมื่นโยชนแฉ่งกำ กิ่งนำทัมราชอันสกลไส
เจริญสวัสดิโสมนัสแกหัสันย ชุมฤทัยไปคววรสุสมาลี.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 55. ว่า
อัญมณนอกพระนครทั้งสี่ทิศ ย่อมโสมฤตสระสวนเกษมศรี
แต่นามนันทวันโบกขรณี เป็นพื้นที่สนามสนุกแห่งเทวัญ
ระเบียบสระทั้งสี่วารทิพ เหมือนจะหีบเสาวรสให้ทรงสรรพ
มีโกสัมพทูลูซอนสลับกัน ทั้งชั้นสัควาจุกถน
กว้างยาวร้อยโยชนจตุรัส ให้โสมนัสในทาสินธุสนาน
แมนจิตถวิลวาจะดุงไปสงฆาร กับนคฤพวงพวงมายังองค์
มีขนานนาวาเป็นคค สอยชกึ่งแก้วอันระหง
พระที่นั่งบุษบกมัลลฉกทรง อูลงกตศุขวิโมจรูรางคนาง
งามระหงทรวงพมรกต ชอญชุกชอุหอกระหุนกห่าง
ทรวงขมขมขีสถานพิมานปรุรงค์ ไหวหวางทวงที่ละเออย่างกัน
หนึ่งเรือชัยฉากพายทองทอง นางประจิวัดำรองเพลงสรรพค
หวนสำเนียงครวญเสียงโศกพัน เกษมสันตศุขเวทนิกร

3 กุขอ 4.5.1.

สุพรรณมาเทวสภา อยู่ใกล้กับวัดพุทธนิลาอาสน์ เป็นศาลาใหญ่อันงามประเสริฐ กว้างและยาวกานละ 2,400,000 วา สูง 4, ๖๐,๐๐๐ วา มีปริมาตร 7,2๐๐,๐๐๐ วา พื้นศาลเป็นแก้วผลึกและประดับด้วยแก้วเจ็ดประการ มีกำแพงทองล้อมรอบ ภายในมี ธรรมมาสน์แก้วขนาดใหญ่ 8,๐๐๐ วา และมีราชาสน์ทิพย์ของพระอินทร์และอาสน์ทิพย์อัน เป็นที่นั่งของเทวดาองค์อื่น ๆ ผู้เคยทำบุญร่วมกับพระอินทร์แต่ปางก่อน นอกจากนั้นยังมี หอยเทพตามลำดับความใหญ่ มีมาทิพย์ปูลาด หอยเทพบางหอยมีดอกไม้ทิพย์เป็นอาสนะ เช่น ดอกกรรณิกาทิพย์ เป็นต้น เทพทุกองค์ในดาวดึงส์มีที่ประทับในเทวสถานทั้งนั้น ยาม ที่ดอกปาริชาติบานจะมีลมพัดเข้าไปเรียงกันเป็นระเบียบในเทวสภาารวกับแกลงรอย เมื่อ ดอกไม้เหี่ยวก็จะมีลมพัดออกมาในยามที่หอยเทพมาประชุมกันในเทวสภา ก็จะมีลมพัดซัด ละออง เกสรดอกไม้ทิพย์มาอาบทั่วกายของหอยเทพแลดูงามและหอมนักหนา¹ เมื่อหอยเทพ

1 เจาพระยาพระคลัง (หน), เรื่องเกิม, หน้า 53. พรรณนาความงามของ สุพรรณมาเทวสภา และความงามของดอกไม้ทิพย์ที่ลมพัดมาตกแต่งบริเวณว่า

หนึ่งโรงเทวสภาอันเนื่องนิตย	ควรวพิศพันแฉวทั้งเจ็ดสี
สูงหาญอโยชนสุกุมราลี	ทรวงที่เริงทองหิรัญพร
คูดุบันกานเกี้ยวเลี้ยวลล	ชอุยชคเคี้ยวสูหไกรสร
ขอฟ้าชวนฟูาไทรมงอน	แกวทอนทอนซอนล้ำของ เรียง
บุษปชกานคานฝานั่งเพชร	मुखเมื่คเก็จกันเชิงเฉลิยง
ชำไซแขส่วเขียวเคี้ยว	ยลเยียงหยาคสุยสุธานอง
จรนะนำเจียรระไนไพทรยแหง	ควงแต่งสุริยวาวูยงหมอง
มิ่งอวาทิงอิงพาคพูนกรอง	เขนยทองขนคู้แทนมณีนิล
ชานชาลาหนาหลังพระลานมาศ	ศีลาลาคแลดูควางเสททางสินธุ
ออนละไมโยทิพโกมิน	มลินินมีโคสุมอญุมราย
มีลมหนึ่งหอบทวนประะมวลพัก	ระบิคุควงปทุมามากรองถววย
เป็นสิงหราชานาคแผนษองกาย	คชวสาแยงวราสุ้าเริงเริง
บางรอยรูปโกสุมเป็นสิงหन्छ	คเอี้ยวอค์คู้คเทวจะโลดเดลิง
งามบุปผาอาชาประะลองเชิง	หัดะเลิงเลี้ยวไลสุ้าพองคะนอง
มูะลุดูสุริยพิทูลแกว	เป็นถองแฉวมฤคิตีเยองยอง
บางพดควงมณฑมากรายกรอง	บุตงทองหอมพุงจรงใจ
ยังมีลมหนึ่งรับเอาบุปผา	ที่โรยรสพิคพาไปเนนไศล
เอาสินธุใส่สินมลินินไคล	มาพรมในรัตยาศีลาลาย.

ปรารถนาจะฟังธรรมจะมีพรหมชื่อ พรหมกุมารลงมาจากพรหมโลก เนมิตคนให้เหมือนคน-
 ธรรมพิชชอ ปัญฺจสิข มาแสดงธรรม ไครภูมิพระร่วงเลาว่าที่พรหมต้องแปลงเป็นปัญฺจสิข
 ก็เพราะคนธรรมพทนนมีรูปงามเป็นที่นิยมชอบของทวยเทพ แมพรหมอง ค้อนมาแสดงธรรม
 ก็มักนิยมแปลงเป็นปัญฺจสิขเช่นกัน บางครั้งทวยเทพก็จะเชิญเทวดาธรรมในสวรรค์ให้
 แสดงธรรม บางที่พระอินทร์ก็เสด็จมาเสด็จเอง ถ้าเป็นเวลาที่พระอินทร์แสดงธรรม
 ทาวจตุโลกบาลก็จะเสด็จมาเฝ้าพร้อมควยบริวาร และคนธรรมเทพบุตรก็พากันนำเรอ
 พระองคควยสรรพทริยคนตรี เรื่องเหล่านี้ไม่มีกล่าวถึงในสมมติอมรินทร์ คำกลอนเพราะ
 กล่าวถึงเฉพาะเรื่องของเทวดาเท่านั้น ส่วนไครภูมิพระร่วงบรรยายได้ละเอียดตรงกับ
 ที่กล่าวไว้ในวรรณคดีมาดี¹

พระจุฬามณีเจดีย์ อยู่นอกสุทนต์นครไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ เป็นเจดีย์
 แก้วอินทนิลงามรุ่งเรือง ตั้งแต่ตอนกลางจนถึงยอดเจดีย์แล้วควยทอง และประดับควย
 แก้วเจ็ดประการ สูง 80,000 วา มีกำแพงทองล้อมรอบยาวคานละ 160,000 วา
 ประดับควยธงประภากร ชงไชย และกลดขุมสาย ซึ่งแล้วควยแก้ว เงิน ทอง มีพรรณต่าง ๆ
 กัน ทวยเทพล้วนพากันนำเครื่องดนตรีมาเล่นถวายบูชาพระเจดีย์ทุกวัน พระอินทร์ก็เสด็จ
 มานมัสการพร้อมควยทวยเทพและเทพริกา ซึ่งต่างถือขวตอกคอกไม้ เทียน รูป เครื่อง
 หอมและชวลาทั้งหลายไปถวายพระเจดีย์ แล้วกระทำประทักษิณ สมมติอมรินทร์คำกลอน

พรรณนาพระเจดีย์ไว้อย่างน่าฟัง¹ และตรงกับไตรภูมิพระร่วง แต่มีรายละเอียดมากกว่า และตรงกับที่กล่าวไว้ในวรรณคดีบ้างด้วย²

- 1 เจาพระยาพระคลัง (หน), เรื่องเกิม, หน้า 53 - 54. ว่า
 หนึ่งเจดีย์พระเจ้าสามองค์สถิต
 สร้อยโยชน์โชติช่วงประกายพราย
 เข็ญเขียวแก้วเบื้องบนพระทนต์ธาตุ
 แทนสมเด็จพระสรรเพชญ์ธิเนนทร
 ประคิษฐ์บนพระมหาจุฬารัตน์
 กับสุราสารเทพนารี
 ประคิษฐ์ด้วยราชวัตรจักรแก้ว
 ระบายหอยพลอยนิลสุวรรณพรพรรณ
 คังฉัตรเศวตพรหมเมศวรรครไฉนหงส์
 ยิ่งดวงจันทร์พันแสงสมัยยาม
 ครันถวนถึงวันครบอุโบสถ
 บขาศรีองค์เสาวรสสุคนธร
 บางเรียงนอันชมประนมพิศถ
 ประนอมจบเศวตไพโรทวาร
- อันไฟจิตรด้วยฤทธิ์สุเรนทร์ถวาย
 ยิ่งแสงสายอสนีในอัมพร
 ทรงวิลาสไปด้วยสี่ประภัสสร
 สถาวรไว้ในห้องพระเจดีย์
 เป็นที่แสนโสมนัสแห่งโกสิย
 คึงจะชั้วแก้วโมกข์ให้เทวัญ
 พรายแพรววลายทรงบรรจงสรรค
 เจ็กชั้นเรียวรัตนสังคยาม
 เมื่อกันทรงพุทธานภิเชกสนาม
 อร่ามทองแกมแก้วลงกรณ
 กำหนดพร้อมด้วยสุราสุรางค์สมร
 ชาวคอกแก้วแกมชอนสูนมาลาช
 กระทำทักษิณาวรรตบรรณสถาน
 แล้วลีลาที่ยังสถานพินานจันทร์.

2 ก.เรื่อง 7) ในข้อ 4.4.2. พระอินทร์อัญเชิญพระเขียวแก้ว
 เมืองขวาที่ไท่พรหมอดชนไวในมวยผมไปบรรจุไว้ในเจดีย์จุฬามณี และเป็นที่สักการะ
 ของทวยเทพ.

เวชยันตราขรต (ไพชยนต์ราขรต) ¹ ไตรภูมิพระร่วงกล่าวถึงราชรถนี้ ต่อจาก
 นั้นทวนอุทยาน ทำให้ความตอนตนขาดหายไป ² เพราะกล่าวถึงแทนแถวในราชรถนี้ก่อน
 โดยมีไคกล่าวถึง ขนาดของรถเลย แทนแถวนี้มีขนาดกว้าง 8,000 วา รี่ 8,000 วา สีขาว
 และมีกอดคอกัน กอดกันเป็นประกายดังแสงอาทิตย์เมื่อส่องลงมาปกคลุมแสงจันทร์ยามเดือน-
 แรม รถนี้เทียมควยมาแถวข้างสะพาน รวมเป็น 2,000 ตัว มาแต่ละตัวก็ตกแต่งควย
 เครื่องประดับ ทำควยแก้ว ส่วนตัวรถเป็นทองคำประดับควยแก้วเจ็ดประการ และมีสร้อย
 นุกาห้อยย้อย มีดอกไม้ทิพย์กรองเป็นมาลัยประดับบังคางม มีทั้งระไบแก้ว และพวงทอง
 ซึ่งมีศรีมิ่ง เรื่องดังสายฟ้าแลบและแสงอาทิตย์ ยามลมว่าเพจะไคยินเสียงไฟเพราะดัง
 คนตรีทิพย์ คำพรรณานี้คล้ายกับที่กล่าวไว้ในสุทธาโกชนชาตกในวรรณคดีบาลี ³ แต่จำนวน
 มาที่เทียมรถนั้น วรรณคดีแต่ละเรื่องกล่าวไว้ไม่ตรงกันแม้ในวรรณคดีบาลีเอง ⁴ สมบัติ-
 อมรินทร์ค่ากลอนก็ไม่ตรงกับไตรภูมิพระร่วง เพราะเมื่อพรรณนาถึงราชรถ ⁵ กล่าวว่า
 เทียมมาพันตัว

1 พระญาติไทย, เรื่องเดิม, หน้า 210.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 209 - 210.

3
 ขอ 4.5.8.

4
 ขอ 4.5.8 เนมิราชชาตกว่า เวชยันตราขรตเทียมมาพันหนึ่ง แต่สุทธาโกชนชาตก
 ว่า เทียมมาหมื่นหนึ่ง.

5
 เจ้าพระยาพระคลัง (หน), เรื่องเดิม, หน้า 58. ว่า

มหาเวชยันตราขรต

หกหมื่นแสนสุคตหายจงเงื่อมองอน

นิรมิตเป็นสินธพพิท

งามคังควงเทพสุริยัน

บัลลังก์แก้วแลคั่นแก้วศกัณ

เครื่องสูงจุงจิตทิพิศทรง

อลงกตควยแก้วประภัสสร

เทวนุตรอัสกรกำหนดพัน

จักรคุมด้นเห็นคังกังหัน

เมื่อพุ่งแสงสัพันไปอัสถง

กำหนดควายโยชน์ทั้งคามระหง

ก็ขบลงยังพิภพอสุรี.

ข้างเอราวัณ¹ ไตรภูมิพระร่วงว่าข้างนี้มีใช้สัตว์เคี้ยวรณ เพราะ "ในเมืองฟ้า โพนมีสัตว์เคี้ยวรณค้วนอยกคี่ ตัวใหญ่คี่ หามมีโก๋ เทียรยอมเทพยคาสันไส"² ข้างนี้คือ ไอยราวรรณเทพบุตร ผู้เนรมิตคนเพื่อให้พระอินทร์ทรงเมื่อปรารถนาจะเสด็จประพาส ข้างนี้เป็นข้างเผือก ตัวใหญ่มาก สูงถึง 1,200,000 วา มีหัว 33 หัว โดยมีหัวใหญ่อยู่กลาง หัวเล็ก ๆ อยู่สองข้าง หัวใหญ่ที่อยู่ท่ามกลางหัวทั้งหลายนั้นชื่อสห³ เป็นที่นั่งของพระอินทร์ กว้าง 2,400,000 วา มีแท่นแกวกว้าง 96,000 วา และมีปราสาทแกวอยู่กลางแท่น สูงถึง 8,000 วา เป็นปราสาทแกวเจ็ดประการ มีพรวนทองคำห้อยย้อยแกวงไกว เสียงไพเราะเหมือนดนตรีสวรรค์ ในปราสาทนั้นคาคควายผาตีพย มีแท่นบรมทกกว้าง 8,000 วา ปราสาทอันหนามี่ขนน เขนย ขนาดต่าง ๆ พระอินทร์ประทับที่แท่นนี้ ส่วนตัวอื่น ๆ พระอินทร์โปรดให้เทวดาอื่น ๆ ซึ่ สมบัติอมรินทร์ค่ากลอนไม่โคกกล่าวถึงข้างเอราวัณไว้เลย แต่ ไตรภูมิพระร่วงนั้นบรรยายไว้ละเอียดลออ⁴ ไม่แพ้กล่าวถึงในอรรถกถาธรรมบท⁵ เมื่อ

1 พระญาติไทย; เรื่องเดิม, หน้า 212. เรียก ข้างไอยราพรต.

2 เรื่องเดียวกัน.

3 น่าจะเขียนผิด เดิมคงชื่อ สุธัส ในอรรถกถาธรรมบทเล่าเรื่องนี้ไว้ตรงกัน และเรียกกระพองน้ำว่า สุธัทนะ (สุัทนะ) กุขอ 4.5.9.

4 พระญาติไทย, เรื่องเดิม, หน้า 212 - 4. บรรยายลักษณะข้างเอราวัณ: คอว่าหัวข้างแต่ละหัวมีงา 7 งา ยาวงาละ 400,000 วา ในงาหนึ่ง ๆ มีสระบัว 7 สระ แต่ละสระมีกอบัว 7 กอ แต่ละกอมี่ดอก 7 ดอก แต่ละดอกมี 7 กลีบ แต่ละกลีบมีนางฟ้าขึ้น ฟ้อนรำ 7 นาง และแต่ละนางยังมีสาวใช้ 7 คน แล้วสรุปปรายละเอียดว่า ข้างนี้มีหัว 33 หัว งา 231 งา สระบัว 1,617 สระ กอบัว 11,319 กอ ดอกบัว 79,233 ดอก กลีบบัว 554,631 กลีบ นางฟ้า 3,882,417 นาง สาวใช้ 27,176,919 นาง.

5 กุขอ 4.5.9.

พระอินทร์ประทับบนแท่นแก้วเหนือเศียรช้าง เอราวัณแล้ว ชายาทั้ง 4 นางจะมาเฝ้า คือ นางสุธรรมาและบริวารประทับอยู่ทางซ้าย นางสุธาคาณฤกษาศิลปินจะเฝ้าอยู่ทางขวา พร้อมควยบริวาร นางสุนันทาเฝ้าอยู่ข้างหลัง นางสุจิตราเฝ้าอยู่เบื้องซ้าย ขึ้นนอกออกไป ก็มีนางฟ้าที่เป็นชายาพระอินทร์อีก 92 นาง แต่ละนางล้วนมีรูปโฉมงามนักหนา แต่งกายงดงามถือเครื่องสูง เครื่องอุปโภคคอยเฝ้าอยู่ ถัดออกไปก็มีนางฟ้ามีหน้าที่ขับลำ ฟ้อนระบำ และเล่นดนตรีที่ล้วนแต่มีเสียงไพเราะยิ่งนัก และนางฟ้าที่เป็นบาทบริจาริกาของพระอินทร์ นันมีถึง 24,000,000 นาง¹

นอกจากสมบัติและชายาของพระอินทร์แล้ว ไทโรญิพระร่วงยังกล่าวถึงภารกิจของ พระองค์อีก 2 ประการ คือ

- 1) ทรงสั่งสอนธรรมแก่หวยเทพในบางโอกาส ดังที่เล่าถึงในเรื่อง สุธรรมาเทวสภา
- 2) ทรงควบคุมท้าวจตุโลกบาลใหญ่แถมมนุษย์และทำบุญที่บุญบาปของมนุษย์ โดยเขียนบัญชีทำบุญลงในแผ่นทอง แล้วท้าวจตุโลกบาลจะนำไปให้ปัญจสิขเทวมุขร ๆ ก็นำไปให้พระมาตลี แล้วพระมาตลีจึงนำขึ้นถวายพระอินทร์ ๆ ก็รับแผ่นทองมาอ่านให้หวยเทพฟัง ถ้าพระองค์อ่านคอย ๆ เสียงจะดังเพียง 8,000 วา ถ้าอ่านดังจะได้ยินเสียงถึงวานถั่วควาวกิ่งส์ (80,000,000 วา) เมื่อหวยเทพได้ยินว่าเมื่อใดมีทำบุญมากก็จะพากันชื่นชม แต่ถ่าเห็นน้อยก็จะพากันเสียใจว่า เมืองสวรรค์จะว่างเปล่า²

ภารกิจของพระอินทร์ในเรื่อง เหล่านี้ไม่มีปรากฏในคัมภีร์คัมภีร์คัมภีร์ค่ากลอนเลย

¹ ซากกหลายเรื่องในวรรณคดีบาลี เช่น กุลาวกชาคก และสารินราชชาคก กล่าวว่ บาทบริจาริกาของพระอินทร์ มีจำนวน 2 โกฎีกิ่ง (25,000,000 นาง) คุซอ 4.3.1.

² พระญาติไทย, เรื่องเคิม, หน้า 226 - 7.

ไตรภูมิพระร่วง เป็นวรรณคดีเก่าแก่ของไทย เป็นที่วางรากฐานความเชื่อของชาวไทยเกี่ยวกับเรื่อง นรก สวรรค์ มาตั้งแต่สมัยสุโขทัย วรรณคดีเรื่องอื่น ๆ ในสมัยต่อมาเมื่อจะกล่าวถึงเรื่อง นรก สวรรค์ ก็ยึดถือเอาไตรภูมิพระร่วงเป็นต้นเค้า เรื่องราวของพระอินทร์ที่ปรากฏในวรรณคดีสมัยหลัง ๆ จึงเหมือนกับที่กล่าวถึงในไตรภูมิพระร่วง ก็จะเห็นได้จากสมบัติอมรินทร์คำกลอน ซึ่งเขียนขึ้นในระยะเวลาที่ห่างจากสมัยที่เขียนไตรภูมิพระร่วงมาก ความเชื่อเช่นนั้น ทำให้เราเห็นได้ว่าวรรณคดีบาฬีมีอิทธิพลต่อวรรณคดีไทยมานาน แม้ในสมัยต่อ ๆ มาเราจะได้รับเค้าเรื่องมาจากวรรณคดีสันสกฤต แต่พระอินทร์ที่กล่าวถึงในวรรณคดีเหล่านั้นก็ยังเป็นพระอินทร์ตามแบบในวรรณคดีบาฬีอยู่นั่นเอง ดังเช่นพระอินทร์ในรามเกียรติ์ แม้จะมีบทบาทบางตอนอันแสดงถึงอุปนิสัยบางอย่างของพระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤต แต่อุปนิสัยโดยทั่วไปก็ไต่จากวรรณคดีบาฬี เช่น พระองค์เป็นผู้ประพฤติกษัตริย์บดินทร์บดินทร์ว่าพระองค์ไม่สมภาคกับทศกัณฐ์เป็นพาล นอกจากนั้นพระองค์ยังคอยช่วยเหลือคนที่กำลังเดือดร้อน เช่น ชวนนางสีดาไปพึ่งวิฆเนศวรเมื่อนางต้องเดินป่าแต่ลำพัง เป็นต้น แດดาเป็นวรรณคดีที่เราได้รับจากบาฬีแล้ว อาจกล่าวได้ว่า ไม่มีอิทธิพลความเชื่อเรื่องพระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤตปะปนอยู่เลย วรรณคดีไทยที่เราได้รับมาจากสันสกฤตนั้นมีข้อควรสังเกตรวมประการหนึ่งว่าถ้าเป็นวรรณคดีที่รับมาแต่ก่อน คือ ตั้งแต่สมัยอยุธยา เป็นต้นมาแล้ว น่าจะไม่ได้รับต้นฉบับมาแปลโดยตรงแต่เป็นเพียงเรื่องที่เขาสืบ ๆ กันมา ฉะนั้น เมื่อกลายมาเป็นวรรณคดีไทย เรื่องราวจึงเพี้ยนไปจากของเดิมมาก ก็จะเห็นว่ารามเกียรติ์ของไทยก็มีไต่ตรงกับรามายณะของสันสกฤตเสียทีเดียว ลักษณะตัวละครก็แตกต่างกันมาก เช่น พิเภก¹ เป็นต้น เพราะไทยเราคงจะแทรกความเชื่อที่มีมาแต่เดิมไว้ด้วย เรื่องราวของพระอินทร์จึงปะปนกันอยู่ เราเพิ่งจะได้รู้เรื่องพระอินทร์ของสันสกฤตอย่างชัดแจ้งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเอง เมื่อพระองค์ทรงพระราชนิพนธ์วรรณคดีไทยหลายเรื่องโดยนำเค้าเรื่องมาจากวรรณคดีสันสกฤตโดยตรง แล้วมีเรื่อง

1 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์, หน้า 65.

อธิบายความเป็นมาของตัวละคร ดังที่ปรากฏในอภิธานท้ายเรื่อง คุณคนตาบง ลิลิตนารายณ์ ลีปงบาง และเรื่องพระเป็นเจ้าของพราหมณ์บาง ทำให้เราใคร่เรื่องพระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤตละเอียดขึ้น แต่ส่วนใหญ่ก็กล่าวถึงพระอินทร์ในความเชื่อที่ปรากฏตามวรรณคดีมหากาพย์มากกว่าจะเป็นพระอินทร์ในสมัยพระเวท

นอกจากไตรภูมิพระร่วงและสมมติอมรินทร์ คำกลอนแล้ว วรรณคดีไทยเรื่องอื่น ๆ ที่กล่าวถึงพระอินทร์ ก็กล่าวเพียงตอนใดตอนหนึ่งที่พระอินทร์มามีบทบาทในเรื่องเท่านั้น บางเรื่องแสดงให้เห็นความเชื่อทางศาสนาพุทธ บางเรื่องเป็นคติที่รับมาจากศาสนาพราหมณ์ แต่ในบางเรื่องกลับมีความเชื่อทั้งสองทางปะปนกันอยู่ ดังเช่น มีความเชื่อเกี่ยวกับพระอินทร์ทางพุทธศาสนาในเรื่องที่รับมาจากวรรณคดีสันสกฤต คเวศน์ที่กล่าวมาข้างต้น เรื่องราวของพระอินทร์ในวรรณคดีไทยจึงเป็นดังนี้

5.2.4 กำเนิดของพระอินทร์ เรื่องราวของพระอินทร์เท่าที่ปรากฏในวรรณคดีไทยนั้น ส่วนใหญ่แล้วพระอินทร์จะอยู่ในฐานะผู้ช่วยเหลือตัวเอกในเรื่อง แต่ไม่มีวรรณคดีไทยเรื่องใดกล่าวถึงกำเนิดของพระอินทร์เลย แม้แต่ไตรภูมิพระร่วงและสมมติอมรินทร์ คำกลอนทั้งนี้ก็เพราะแต่เดิมมาไทยเรามีความเชื่อตามที่ได้รับมาจากวรรณคดีบาลีว่า พระอินทร์มีกำเนิดแบบอุปปาทิกะ จึงไม่มีคา มารดา และคเวศน์ที่เราถ้อยคติทางศาสนาพุทธจึงถือกันว่าพระอินทร์ต้องเป็นผู้ประกอบกุศลกรรมไว้มากแต่ชาติปางก่อน แต่อย่างไรก็ตาม สรรพสิ่งย่อมไม่ยั่งยืน เมื่อมีเกิดก็มีดับ ดังที่แสงไว้ในไตรภูมิพระร่วงว่า ... "ดังพระอินทร์เจ้าใคร่ครั้งมีพิภพก็ดี ดังพระพรหมก็ดี ทั้งนั้นหอนย่นอนมณเฑาะในยศศักดิ์สมบัตินใดเลยสับคาบ เทียรยอมรูนิมหายรคายุรจากุรพัดคปราจจากสมบัตินแล"¹ ... ความเชื่อเช่นนี้ปรากฏในวรรณคดีสมัยต่อมาอยู่เสมอ เช่น ในรามเกียรติ์ เมื่อท้าวจักรวรวรดิรับสั่งให้โหราศาสตร์เพื่ออภิเษกไพนาสุริยวงศ์ชนกรองลงมา โหราไม่พบฤกษ์ดีได้แต่ยามที่ว่า

¹ พระญาติไทย, เรื่องเดิม, หน้า 256.

มาตรแมนถึงองค์อมรินทร์
ก็จะจู่หายไปจากสถาน

เป็นป็นฝั่ง เทพเทวา
ไม่คงอยู่นานในยศถา¹

และองค์ท้าวจักรวรวรคตเองเมื่อเป็นราย พระองค์อาราธนาพระปรเมศคาบส มาพิเคราะห์
ดวงพระชะตา กัว่า

พระเคราะห์ใหญ่เข้าเรือนไฟรีลัน ถึงอมรินทร์ก็ไม่พ้นอาสัญ² วรรณคดีไทยกอน
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อกล่าวถึงพระอินทร์จึงไม่คำนึงถึงบิดา
มารดา ของพระองค์เลย แต่เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์
เรื่องศกุนตลา โดยนำมาจากเรื่องของกาลิหาสนัน มีเรื่องปรากฏว่า พระอินทร์เป็นโอรส
ของพระกัศยป กับนางอหิติ พระองค์ทรงอธิบายไว้ในอภิธานท้ายเรื่องศกุนตลา และเรื่อง
พระเป็นเจ้าของพราหมณ์ เกี่ยวกับประวัติของพระอินทร์อันเป็นความเชื่อทางวรรณคดีสันสกฤต
หลังจากนั้นมาไทยเราจึงเริ่มมีความรู้เรื่องกำเนิดของพระอินทร์ว่ามีเป็นสองทาง

5.2.5 ครอบครัวของพระอินทร์ คำานและวรรณคดีไทยมีได้กล่าวถึงเรื่อง บิดา
มารดา และกำเนิดของพระอินทร์ก็จริง แต่กล่าวถึงเรื่องชญา โอรส ชิดา ไข่มาก
วรรณคดีไทยว่าพระอินทร์มีชญาเอก 4 นาง ตามความเชื่อที่รับมาจากวรรณคดีทุกเรื่อง
กล่าวถึงพระอินทร์ แม่แก่วรรณคดีที่ได้รับมาจากสันสกฤต เช่น รามเกียรติ์ และอุรุทูท ใน
รามเกียรติ์ มีเรื่องกล่าวถึงชญาทั้งสี่ของพระอินทร์ไว้บ่อยครั้ง เช่น เสกัจจงมาชญาเมเหสี

¹ รัชกาลที่ 1, รามเกียรติ์ (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์),
เล่ม 4, หน้า 2218.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 2304.

ทั้งสามของท้าวทศรถขณะประจวบครม ๑ จนประสูติโอรส^๑ แม้ในเรื่องอุณรุทก็เช่นกัน เริ่มเรื่องกัณหาชฎิคราถูกเจ้ากรุงพณ ปลอมเข้าไปชม จนต้องจู่ตลงมาเป็นนางชฎาเพื่อแก้แค้น ในตอนท้ายเรื่อง เมื่อถึงการอภิเษกอุณรุทกับมเหสีทั้งสอง พระอินทร์กับนางสุธรรมาลงมาช่วยงาน แต่ไม่ปรากฏชื่อ และเรื่องราวของชายาพระอินทร์ตามวรรณคดีสันสกฤตเลยไม่ว่าจะเป็นอินทราณี หรือศจี แม่เมื่อถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรา จะทราบชื่อชายาของพระอินทร์ ตามที่ในวรรณคดีสันสกฤตบ้าง แต่ก็ไม่เป็นที่นิยมกล่าวถึง ในวรรณคดีอื่น ๆ ที่เกิดขึ้น หลังจากนั้น แสดงให้เห็นว่า เรื่องชายาของพระอินทร์นั้นไทยเรา ถูตามวรรณคดีบาลีเท่านั้น

นอกจากชายาเอกทั้งสามนี้แล้ว วรรณคดีไทยยังกล่าวถึงนางมุสลิ^๒ ดังที่มีในนิมาต-
ชาตกไว้ในมหาชาติคำหลวง ภาพยนตร์มหาชาติและรายยาวมหาเวสสันดรชาตก ค้วยเหตุที่
วรรณคดีทั้งสามเล่มนี้ ล้วนมาจากเวสสันดรชาตกในนิมาตชาตกนั้นเอง เรื่องราวต่าง ๆ
เกี่ยวกับนางมุสลิ จึงตรงกับที่กล่าวไว้ในวรรณคดีบาลี^๒

นิทานไทยคนเรื่องมณีพิชัยได้กล่าวถึงชายาอีกองค์หนึ่งของพระอินทร์ และเป็นชายา
ที่แปลกกว่าองค์อื่น ๆ เพราะนางเป็นมนุษย์ คือ นางเกศณี ผู้เป็นราชธิดาของท้าววราภรรณ
กษัตริย์เมืองปาตะลี นางเคยเป็นชายาพระอินทร์มาแต่ปางก่อน ฉะนั้นเมื่อพระบิดาให้นาง

๑ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑, หน้า 315. ว่า

ครันถึงห้องแก้วไสยาสน์

กับหมูนางฟ้าวิลาวัณย์

อันไทยเกษียพาทักคร

ฝ่ายสุธรรมาสุนันทา

สุชาดาวรรณาสาวสวรรค์

เขาแปรครมนางเกาศุริยา

สุจิตรา นางลักษณร์รักษา

มาช่วยนางสมุทรเทวี.

๒

คชอ 4.3.1.

เลือกครองเองกรอนอาสน์พระอินทร์ จนทองแดงเป็นชาย ชาญใจมาในพิธี่เลือกคู่ นาง
 กิ่งพวงมาลัยให้จึงเป็นเหตุให้พระบิดากริ้วนางไปคำ และขับไล่ออกจากเมือง พระอินทร์
 กศมรารัง เป็นเทพอมาง เหาะกลับดาวดึงส์ (เรื่องตอนนั้นคล้ายกับประวัติทางสุชาดา ในรัชสมัยท้าว
 ฤๅณา) ต่อมาเมื่อนางทรงครรภ์แก่ใกล้จะคลอด พระอินทร์กริ้วนาง เป็นมนุษย์คลอด
 ตกติดกับเทวดา ถ้าให้คลอดบนสวรรค์เกรงจะเป็นอันตราย จึงพานางลงมามนุษย์โลกแล้ว
 เนมิตพลับพลาให้อยู่ในป่าไผ่ มีเทวโองการให้รุกขเทวดาและนางฟ้าจนนางคลอดศิคารูปงาม
 มีกลิ่นหอมติดกาย ส่วนพระองค์เองอยู่เลี้ยงธิดากับนาง เกศินีโคเจ็ดวัน ก็นึกเป็นห่วงเมือง
 สวรรค์ เกรงว่าพวกอสูรจะยกมารบกวน ครั้นจะนำธิดาขึ้นไปด้วยก็เกรงจะเป็นที่รังเกียจ
 ของเทวดาเพราะนางยังเป็นทารกอย่างมนุษย์ พระอินทร์จึงให้นามธิดาว่า นางยอพระกลิ่น
 แล้วเนรมิตอาภรณ์เครื่องทิพย์ให้นางและพาไปไว้ในปล่องไม้ไผ่สี่สุกล่าหนึ่งในปีนั้น พร้อม
 กับสาปสรรคไว้ว่า ผู้ที่มีใจเนือคนางมากค้ำค้ำไม้น้อยยาให้ค้ำค้ำ ไผ่ผู้มีบุญญาธิการสมควร
 จะเป็นคู่ นางเท่านั้นมาพบและไถนนางไป แล้วพระองค์ก็พาธิดากลับไปอยู่บนสวรรค์ตามเดิม
 เรื่องนาง เกศินีเป็น เรื่องของไทยโดยตรง จึงต่างจากความเชื่อในวรรณคดีบาลีและ
 สันสกฤต ซึ่งไม่ปรากฏว่าพระอินทร์รับนางมนุษย์ขึ้นไปอยู่ในสวรรค์ ในฐานะชายาของ
 พระองค์ นอกจากนี้ เรื่องนาง เกศินีก็แสดงให้เห็นว่า พระอินทร์มีธิดาเป็นมนุษย์ได้เมื่อ
 โคชชาเป็นมนุษย์ และทั้ง ๆ ที่ทรงนำชายาไปอยู่ในสวรรค์ได้ แต่ธิดาเป็นมนุษย์เหมือน
 มารคากลับไม่มีโอกาสขึ้นไปอยู่ในสวรรค์ เรื่องที่พระอินทร์นำธิดามาตั้งไว้ในเมืองมนุษย์เช่นนี้
 ไม่เคยปรากฏในวรรณคดีบาลีเลย แต่คล้ายพงศาวดารเขมรเรื่องพระเกตุมาลาที่ว่าลกลมนุษย์
 ขึ้นไปบนสวรรค์เป็นที่รังเกียจของเทวดา พระอินทร์จึงต้องพาพระเกตุมาลากลับ แต่ใน
 วรรณคดีสันสกฤต ก็มีเรื่องที่พระอินทร์ลอบมาไถนนางอหฺลยา ภรรยาฤๅณิศาตามะในเรื่อง
 รามายณะ แต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีโอรสหรือธิดา ส่วนรามเกียรติของไทยที่รับเค้าเรื่องมานั้น
 มีใจความคล้ายกัน คือ กล่าววว่าพระอินทร์มาไถนนางกาลอัจนา ชายาฤๅณิศาตามะด้วยความ
 ตั้งใจที่จะแบ่งกำลังให้เกิดเป็นโอรสเพื่อจะโคเป็นทหารพระราม แม้พระอินทร์จะประพฤติก
 ผิดเมียมผู้อื่น แต่ก็มีเหตุผลที่ควรเห็นใจมากกว่าในวรรณคดีสันสกฤต ที่แสดงให้เห็นนิสัย
 เจ้าชู้ของพระองค์แต่เพียงอย่างเดียว

วรรณคดีไทยกล่าวถึงโอรสและธิดาของพระอินทร์ต่างจากวรรณคดีบาฮ้างหมายถึงเทพธิดาที่ไปเกิดในฐานธิดา โดยมีได้ถือกำเนิดจากชายาพระอินทร์เลย แต่ธิดาของพระอินทร์ในวรรณคดีไทยก็นางยอพระกลิ่น กับโอรสของพระองค์ คือ พระยาอากาศ ผู้เกิดจากนางกาลอัจจานั้น มีลักษณะคล้ายกับทักลาวไว้ในวรรณคดีสันสกฤตที่ว่า อรชุน โอรสของพระอินทร์มีมารดาเป็นมนุษย์ อรชุนผู้เป็นแก้วเอกในมหากาพย์ภารตะ จึงเป็นมนุษย์ตามมารดา นางยอพระกลิ่นในเรื่องมณีพิชัยก็เป็นมนุษย์ มิได้มีคุณลักษณะพิเศษในฐานที่มีบิดาเป็นเทพแม่แทนอัย ส่วนพระยาอากาศนั้นเคราะห์ร้ายเพราะเหตุที่พระฤๅษีผู้เป็นบิดาเลี้ยงได้ทราบความจริงภายหลังว่าชายาตนคบชู้ชาย ฉะนั้นแม่กำเนิดเดิมจะเป็นมนุษย์ตามมารดา ดังที่กล่าวไว้ว่า

เป็นชายแซมช้อยอรชร

สีกายเขียวอ่อนดังมรกต

เลิศล้ำเทวาในโสฬส

งามหมดเหมือนองค์พระบิดา¹

แต่เมื่อฤๅษีโคดมได้ทราบความจากริดาแล้วยังไม่แน่ใจ จึงโยนลูกทั้งหมดลงน้ำพร้อมกับอธิษฐานว่า ถ้าใครมีลูกตกน้ำก็ให้กลายเป็นลิงว่ายน้ำหนีไป โอรสของพระอินทร์กับอนุชารวมมารดาผู้เป็นโอรสพระอาทิตย์จึงกลายเป็นลิง ร่อนถึงบิคาตองลงมาช่วยกันสร้างเมืองซัดชินให้โอรสครอง พร้อมกับสอนพระเวทมนตร์ต่าง ๆ ให้ พระอินทร์ประทานนามโอรสว่าพระยาอากาศ ภายหลังจากได้ทำความชอบช่วยยกเขาพระสุเมรุให้ตั้งตรงได้ พระอิศวรจึงประทานนามใหม่ว่า พระยาพาลี² แต่มักจะเรียกกันทั่วไปว่า พาลี เรื่องราวของโอรสพระอินทร์นี้ไม่ตรงกับวรรณคดีสันสกฤต เพราะในรามายณะนั้น เมื่อพระอินทร์เป็นชู้กับนางอหฺตยา ก็ไม่ปรากฏว่ามีโอรส ส่วนพาลีนั้นกล่าวว่ามีมารดาเป็นลิง ตัวเขาจึงเป็นลิงมาแต่กำเนิด

¹ รัชกาลที่ 1, เรื่องเดิม, เล่ม 1, หน้า 78.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 105.

ในรามเกียรติ์นั้น พาลีเป็นผู้เรื่องอุทธรณ์อย่างยิ่ง หนาคัทที่ศักดิ์สิทธิ์คอยช่วยคราวใด ก็แพพาลีทุกครั้งไป แต่ไม่ปรากฏว่า พระอินทร์มีการติดต่อกับโอโรสอีกเลย แม่เมื่อพวกยักษ์เมืองลิงยกไปรบควาคิงส์ และพระอินทร์แพลงกับทองหน หรือเมื่อทศกัณฐ์บังคับไซ พระอินทร์ลงมาช่วยสร้างเมืองให้ใหม่ พระอินทร์มิได้ขอให้โอโรสช่วย

ส่วนธิดาของพระอินทร์ คือ นางยอพระกสินีในเรื่องมณีพิชัยนั้น พระอินทร์มิได้ทางเห็นจากนาง แต่คอยดูแลทุกข์สุขของนางอยู่ เมื่อใดที่นางตกทุกข์ได้ยาก พระองค์ก็ลงมาช่วยทุกครั้ง เมื่อนางถูกแม่ผีไล่ความและให้คนจับนางใส่หีบเอาไปฝังในป่า พระองค์ก็ลงมาช่วยให้นางแปลงเป็นพราหมณ์แล้วสอนเวทมนตร์ให้มีฤทธิ์ กับประทานพระขรรค์ไว้สำหรับตัว และหาทางให้นางไต่แกแคนแม่ผี นอกจากนี้ภายหลังยังช่วยให้นางไต่คันค้ำกับพระมณีพิชัย

เรื่องโอโรส ธิดา ของพระอินทร์ในวรรณคดีไทยจึงต่างออกไปจากวรรณคดีบาลีอย่างยิ่ง และไม่ตรงกับวรรณคดีสันสกฤตเลย

5.2.6 ลักษณะและอุปนิสัยของพระอินทร์

1) ลักษณะ ของพระอินทร์ วรรณคดีไทยไม่มีเรื่องกล่าวถึงลักษณะและรูปร่างของพระอินทร์อย่างละเอียดดังในวรรณคดีสันสกฤตเลย ส่วนใหญ่จะกล่าวถึง เช่นเดียวกับวรรณคดีบาลี คือ ลักษณะของพระอินทร์มิได้แตกต่างจากเทพองค์อื่น ๆ นัก ทวยเทพนั้นมีลักษณะเป็นชายหนุ่มรูปงาม มีรัศมีรุ่งเรือง แต่ที่เรารู้จักว่าเทพองค์ใดเป็นพระอินทร์ก็ตรงผิวกาย ซึ่งกล่าวกันว่า มีสีเขียว จนเรามีสำนวนพูดติดปากว่า "เขียวเหมือนพระอินทร์"¹

¹ ปริศนาที่เด็ก ๆ นิยมทายกันและเป็นที่รู้จักทั่วไปก็มีอยู่ว่า "เขียวเหมือนพระอินทร์ บินมาเหมือนนก ศรีปากอวสานก ก็ไม่ใช่".

หรือ "พระอินทร์มา เขียว ๆ"¹ ในความเชื่อของชาวไทยนั้น พระอินทร์เป็นผู้มีรูปร่าง
 อย่างยิ่ง ถ้าชายใดมีรูปร่างเรียวเล็กก็เปรียบกับพระอินทร์ เรื่องลิลิตพระลอที่ยกย่องว่า
 พระลอมีความงามเป็นเลิศนั้น ก็เปรียบเทียบว่างามเหมือนพระอินทร์ลงมาปรากฏคนใน
 โลก² เรื่องรามเกียรติ์ เมื่อศกัณฐ์จะออกมาทำศึกกับพระรามเป็นครั้งสุดท้ายนั้น ภูเนาว
 ทัวะจะตองตาย ก็แปลงองค์เป็นพระอินทร์ทวย หวังว่าถึงตายก็จะไว้เกียรติ ร้างแปลง
 ของทศกัณฐ์นั้นถึงงามนักหนา³ ขนาดที่พระรามนำวศรแล้วไม่ยอมแดง ทวยอาศัยในรูป

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, ไชยเชษฐ โกรทอง มณีพิชัย
 (พิมพ์ครั้งที่ 2 พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2518), หน้า 18. เมื่อนางสุวิญชาขอผัดผอน
 ที่ไชยเชษฐขับไล่นางออกจากเมือง แต่ไชยเชษฐกลับตรัสว่า

อ ยาวา แค้นหนึ่งถึงครุเคียว พระอินทร์มา เขียวเขียวไม่ให้อยู่
 และในเรื่องสังข์ทอง เมื่อท้าวสามลได้ฟังนางมณฑาทิพย์ไปคุยพระสังข์เมื่อดอกเงาะ พระองค์
 ก็รำพึงว่า อ ยาวอวโศไปปลดลเดียว พระอินทร์มา เขียวเขียวไม่เชื่อเลย

ดู พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, สังข์ทอง (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา,
 2500), หน้า 164.

² ลิลิตพระลอ (พระนคร: คลังวิทยา, 2506), หน้า 5. ว่า
 รอยรูปอินทร์หยาดฟ้า มาอาจคั่นในหล้า
 แผลงให้คนชม แดงๆ

³ รัชกาลที่ 1, เรื่องเดิม, เล่ม 3, หน้า 1954. ว่า
 บัดเดียวก็กลับกลายเป็นท้าวศรีเนตร เรื่อง ศรี
 ทรงโฉมประโลมโลก ใครเห็นเป็นที่จำเวดินันท์
 ฝีมือองพิงพิศนุภาค งามวิลาสล้ำเลิศในไตรจักร.

ของทศกัณฐ์ที่เหมือนพระอินทร์ จนหนุมานต้องพูดเตือนสติ แม่ไพร่พลทั้งหลายของพระราม
ก็ชื่นชมในรูปแปลงนี้เช่นกัน

นอกจากทรงมีรูปงามแล้ว ลักษณะพิเศษของพระอินทร์ดังที่กล่าวไว้ในวรรณคดี—
สันสกฤตว่า ทรงมีกายอรอบกายนั้นไม่มีปรากฏในวรรณคดีไทยเลย แม้จะเรียกพระองค์ว่า
ท้าวสหสนัยตก็ตาม เขาใจว่าเรื่องนี้เราน่าจะถือตามคติในวรรณคดีบ้าง แต่อาจจะกล่าวถึง
ลักษณะพิเศษที่ทำให้เราทราบว่าพระองค์เป็นพระอินทร์ นอกจากมีกายแล้วเราก็คูจาก
อาวุธและพาหนะที่พระองค์ทรง สำหรับอาวุธนั้นแม่โดยทั่ว ๆ ไปจะกล่าวถึง "วชิราวุธ"
ตรงกับที่กล่าวไว้ในวรรณคดีสันสกฤตและบาลี แต่ก็มีใครเน้นความสำคัญของอาวุธประจำองค์
ชนิดนี้ไว้มากนัก ก็จะกล่าวถึงผ่าน ๆ ไป เช่นเดียวกับวรรณคดีบาลีนั่นเอง เพราะ
พระอินทร์ในวรรณคดีบาลีและวรรณคดีไทย มีโคอยู่ในฐานะเทพันครบคัง เช่น วรรณคดีสันสกฤต
ถึงแม้จะมีการกล่าววาทะของคหรง เป็นผู้นำทวยเทพรบกับพวกอสูรอยู่ แต่ก็ไม่มีการพรรณนา
การรบไว้อย่างละเอียดเหมือนวรรณคดีสันสกฤต ในวรรณคดีไทยถ้าจะเน้นลักษณะของพระอินทร์
ก็มักจะกล่าววาทะข้าง เอร่าวัน ซึ่งรูปเขียนจะเขียนเป็นข้างสามเศียร และพระอินทร์ทรง
วชิราวุธ ดังเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ เมื่อนางธารีพี่เลี้ยงวาทะรูปถวายนางพินทุมคักว่า

จึงวาทโณมพระอินทรา

ทรงข้างไถยรา

พิจิตรงามยรรยง

ถือเพชรอาวุธข้าง

มีมือของศ

แล้วทาวนั้นไซ้โณมฉาย

เรื่องอนิรุทธคำฉันท์ เมื่อนางพิจิตร เลขาว่าครูปถวายนางอุษา ก็ว่า

เลขาพระสุชัยบคัมภ์

สุรสถิตินไพษยนต์

ไถยราชำนิรุจิวิมล

ประกัมเพชรปาถ

แต่อาวุธที่หัตถ์ของพระอินทร์นั้น วรรณคดีไทยยังกล่าวถึงอาวุธชนิดอื่น ๆ ด้วย
บางทีก็กล่าวคู่กันไปกับวชิราวุธ เช่น ในรามเกียรติ์ว่าพระอินทร์ "จับวชิราวุธพระแสงขรรค์"¹

¹ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 1, หน้า 7.

และเมื่อพทหันคืนมารุกรานคาวคิงส์ พระอินทร์ก็คำไว้ว่า

แม่จะให้พระชวรค์ไปสังหาร

ขุนมารก็จะม้วยสังขาร¹

แต่ทรงเห็นว่าไม่สมควรจึงให้เชิญท้าวทศรถมาปราบแทน นอกจากพระชวรค์แล้ว บพระบำ
คาวคิงส์ ซึ่งเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ก็ว่า

สมเด็จพระอมรินทรบรมมัญญ

ทรงวชิราวุธอันศิโร

วรรณคดีไทยเรื่องอื่น ๆ ยังกล่าวถึงอาวุธที่พระอินทร์ทรงไว้ต่าง ๆ กัน ในเรื่องสังข์ทอง

เมื่อพระอินทร์ลงมาช่วยศิวินดีให้ไปรับมเหสี และโอรสคืนมานั้น พระองค์ทรง "ถือตะบอง-

เหล็กใหญ่เทาล้ำคาด"² ส่วนรามเกียรติ์ว่า พระอินทร์มีจักรวิเศษ ซึ่งเป็นของประทานจาก

พระอิศวร³ และเมื่อรณพิทกัรโอรสของทศกัณฐ์ขึ้นไปรับนั้น พระอินทร์ทรงจักรนอกคอผู้⁴

แต่จักรกลับแพศยพิทกัรวิษณุปากมของรณพิทกัร พระองค์ทรงไซกร⁵ ก็แพศยพิทกัรเช่นกัน ใน

ที่สุดพระองค์หนพิทกัรโดยทลมเก็บจักร รณพิทกัรจึงนำไปถวายทศกัณฐ์ เรื่องพระอินทร์

ทรงจักรเป็นอาวุธนั้นอ้างอิงถึงในเรื่องอื่น ๆ เช่น เพลงยาวที่กล่าวชม นางว่า เป็นของสูง

กุญปาริชาติในสวรรค์ แม่เขาจะแสนรักก็ไม่อาจเอ้อม "ควยเกรงเคชศักดิ์จักรมฆวาน"

1 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 1, หน้า 249.

2 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, สังข์ทอง, หน้า 203.

3 รัชกาลที่ 1, เรื่องเดิม, เล่ม 1, หน้า 200.

4 เรื่องเดียวกัน, หน้า 204. ว่า
จับจักรวิชัยโมลี รัศมีกิ่งฟ้าฟาดสาย.

5 เรื่องเดียวกัน, หน้า 208.
พระองค์จับกรชนแกวงไกว ขวางไปควยกำลังอุทธา.

แต่ถ้าเขามีทุกข์ใจจิตรราสรแล้ว เขาก็จะพยายามให้โคสมหวัง ถึงแม้ว่า "จะคบจิตลง
ควยจักรกำจายจร สักพันทอนที่ไม่ถอยขึงหทัย"¹

2) อุบิสัยของพระอินทร์ อุบิสัยของพระอินทร์นั้นเห็นได้ชัดกว่า วรรณคดี
ไทยส่วนใหญ่ได้มาจากวรรณคดีบาลี เพราะกล่าวกันว่าพระอินทร์เป็นผู้มีความเมตตา คอย
ช่วยเหลือคนที่ตกทุกข์ได้ยาก ถึงที่กล่าวไว้ในมหาชาติคำหลวงว่า พระองค์รับสั่งให้
พระวิฆณุกรรมลงมาสร้างอาคารไว้ให้พระเวสสันดรกับพระมัทรีที่เขาวงกต เมื่อทั้งสอง
พระองค์พาโอรส อธิกา เดินทางมาเขาวงกตเพราะถูกเนรเทศ และเมื่อพระเวสสันดรประทาน
สองกุมารแก่ชุกแล้ว พระอินทร์ก็เกรงว่าถ้ามีผู้มาขอพระมัทรี พระเวสสันดรจะท้อลำบาก
จึงแปลงร่างเป็นพราหมณ์แดงมาขอพระมัทรีเพื่อจะให้พระเวสสันดรไต่ป่าเพื่อบำเพ็ญทานาน แล้วจึง
ถวายคืนพร้อมกับประทานพร 8 ประการ แก่พระเวสสันดรตามที่ทรงขอ ทำให้พระองค์ได้
กลับไปครองเมือง พรอมมเหสี โอรส และอธิกา ทั้งไต่ป่าเพื่อบำเพ็ญบารมีตามที่พระองค์ตั้งพระทัย
เมื่อสมุทโรสมะกัณฑ์ พระอินทร์ก็ลงมาบังคับวิทยากรที่ขโมยพระขรรค์วิเศษของ
พระสมุทโรสมไปจนพระองค์ต้องพลัดจากชายาและวายนำในทะเลอยู่ถึง เจ้าวันนั้น ให้นำ
พระขรรค์มาคืนเสีย

เรื่องไชยเชษฐ พระอินทร์ก็ช่วยนางจำปาทองมิให้ถูกจระเข้กิน ต่อมาพระองค์ยัง
ไต่ป่าศรมาประทานไชยเชษฐเพื่อให้อาสาทำศึกจนโคนางสุวิธูชา ภายหลังนางถูกใส่ความ
จนไชยเชษฐขับออกจากเมือง พระอินทร์ก็ยกไปรื้อให้พระวิฆณุกรรมลงมาพานางกับโอรสและ
นางแมวลับไปเมืองสิงหล

เรื่องสังข์ศิลป์ชัย เมื่อท้าวแสนอกุญไฉนางไกรสรที่มีโอรสเป็นราชสีห์ (สิงหรา)
และนางปทุม ซึ่งโอรสมีสังข์และกรประจำตัว ออกจากเมืองเพราะถูกชายอื่น ๆ ยุ
พระอินทร์ก็มาเนรมิตเมืองใหญ่ที่ชายแดนเมืองปัญจาสนคร ต่อมาเมื่อพระสังข์ศิลป์ชัยถูก-

¹ เปลื้อง ณ นคร, เรื่องเดิม, หน้า 379.

พมทกณดวงฉกตกแหว พระอินทร์เสด็จมาช่วยและภายหลังก็ลงมาช่วยสังข์คิดปักษีแห่ง
เมืองรับพระบิดา ไทนางสุจิตรา สุราก็มาเป็นเพื่อนนางพม

เรื่องสังข์ทอง พระอินทร์เสด็จลงมาช่วยพระสังข์และนางรจนาทศกัณฐะกำด้ามาก
อยู่ที่กระท่อมปลายนา กวญเห่ท้าวสามรงค์ เกยจพระสังข์อยู่ในรูปเงาะ จนพระสังข์
ไคครองเมือง แลวพระอินทร์ยังบังคับให้ท้าวยศวิมลออกศึกตามมเหสีและโอรส

เรื่องสุวรรณหงส์ เมื่อนางเกศสุริยงออกศึกตามพระสุวรรณหงส์ถูกหอกยนต์
และกลับไปสิ้นพระชนม์ที่เมืองไชยรัตน์ พระอินทร์ลงมาช่วยจำแลงกายนางให้เป็นพร้าหมัด
พร้อมกับประทานศรศักดิ์สิทธิ์และน้ำทิพย์ไปไซ

เรื่องมโนहरา พระอินทร์เคยแปลงเป็นแมลงวันทองมาช่วยให้พระสุนทรทัตวชา
ไคถูกทอง ในเวลาที่พระบิดานางมโนहरาจะควมสามารถของพระองค์

เรื่องรามเกียรติ์ แม้จะเป็นเรื่องที่ได้ความจากวรรณคดีสันสกฤต แต่ฉบับสมัยของ
พระอินทร์ก็คล้ายกับในวรรณคดีมาดี เพราะพระองค์ชอบช่วยเหลือมนุษย์เสมอ ความเมตตา
ของพระอินทร์นั้นเห็นได้จากบทบาทที่มเหสีทูลตลอดเรื่อง เมื่อมเหสีท้าวทศรถประชวรครรภ
พระอินทร์พาชายาลงมาช่วยดูแล จนกระทั่งประสูติโอรส และเมื่อนางสีดาประชวรครรภ
อยู่ในป่าโดยไม่มีผู้ช่วยเหลือ พระอินทร์และชายาก็ลงมาช่วยเช่นกัน พระอินทร์เคยประทาน
รถให้แก่ท้าวทศรถ เมื่อขึ้นไปปราบปทนต์บนดาวดึงส์ และประทานรถแก่พระรามพระลักษณ
ในการทำศึกกับเมืองลงกาหลายครั้ง จนพระรามถึงกับออกโอรสว่า พระอินทร์มีคุณแก่
พระองค์ใหญ่หลวง¹ แม้ในการสงคราม พระอินทร์ยังไคช่วยพระรามหลายครั้ง เช่น เมื่อ

¹ รัชกาลที่ 1, เรื่องเดิม, เล่ม 3, หน้า 1478. ว่า

อันธอง ค่อมรินทร์

กรังกลณัไพรดา

ชีขามมหาคคา

งามสง่าปรากฏทั้งแดนไตร

ครั้งนี้เอาเวไซยันต์

อันเป็นมงคลลงมาให้

อันคุณเจ้าฟ้าสุราลัย

ใหญ่หลวงเป็นพมพมทวี.

ทหารพระรามถูกท้าวสุทรกิน จะแก้อย่างไรก็ไม่พิน พระอินทร์ก็ให้พรมน้ำทิพย์ให้พิน แม่
 คราวใดที่พระลักษมณ์เสียทีจนพระรามเข้าใจว่าสิ้นพระชนม์ ก็เกรงว่าศึกจนสลบไป พระอินทร์
 ก็ยังโปรดให้ให้น้ำทิพย์ประพรม พระรามได้พระอินทร์ช่วยเหลือเสมอจนตองกัฏวาม¹ ใน
 ตอนอื่น ๆ พระอินทร์ก็มีบทบาทหลายกริ่ง เช่น เสด็จมาเป็นประธานในพิธีเสกดอกของสีดา
 กล้วยทั้งใจจะระงับการวิวาทและต่อสู้กันของ เหล่ากษัตริย์เพื่อจะแย่งนาง เมื่อคราวอภิเษก
 พระรามขึ้นครองเมือง พระอินทร์ก็เสด็จมาเป็นประธานในพิธี พร้อมกับเชิญเครื่องราช-
 กกุธภัณฑ์ และภูษาทิพย์มาประทานพระราม ทำให้พินนี้เป็นพระอินทร์อภิเษกด้วย แต่มีเรื่อง-
 ราวตอนหนึ่งที่น่าสนใจให้เห็นว่าอุปนิสัยของพระอินทร์ตรงกับทศกาวดีในวรรณคดีบ้าง คือ
 เมื่อพระรามรับสัตย์พระบิดาออกเดินป่า พร้อมกับพระลักษมณ์และนางสีดา พระอินทร์ก็ลงมา
 เนรมิตอาศรมไว้ให้ที่ริมฝั่งน้ำโคทาวารี พร้อมกับจารึกข้อความว่า พระองค์สร้างไว้ประทาน²
 เรื่อง เช่นนี้ปรากฏเสมอในวรรณคดีสากลของชาติ เห็นได้ชัดว่าไทยเรานิยมความศีกเช่นนี้

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1825. ว่า

อันคุณของท้าวผกษิต
 สงครามซัดสนครั้งใด

จะประมาณปานเปรียบนั้นไม่ได้
 ก็ช่วยแก้ไขทุกที.

² เรื่องเดียวกัน, เล่ม 1, หน้า 607. ว่า

มาถึงจึงเห็นอาศรม
 สามหลังค้ำวิมานเทวา
 พร้อมทั้งจกกรมอันโอภาส
 กอกดวงพวงผลแกว่งไกว
 เห็นอักษรจารึกที่ไบบาน
 ลงมาสร้างไว้ในหิน
 หวังจะให้เป็นที่สังคกาย

สูงตระหง่านน่าชมที่เชิงผา
 มีกำแพงชลาหาได
 รุกขชาติกรนรมงามไสว
 ก็เข้าไปในอรุณภูมิ
 วาองค์มขวานเรื่องกรี่
 เพราะมีน้ำจิตเจกนา
 พระนารายณ์อวการนาถา.

³ ดู เรื่อง 3) ในข้อ 4.4.2.

วรรณคดีไทยส่วนใหญ่จะกล่าวถึงพระอินทร์ในแง่ที่ทรงมีความเมตตา กรุณา ช่วย
 คชทุกข์ไถยากอย่างนี้เสมอ จะมีที่แปลกออกไปก็เฉพาะที่กล่าวมาเป็นชู้กับนางกาลอัจนา
 แดกมีเหตุผล คือ เพื่อแบ่งกำลังคนให้เกิดเป็นทหาร คอยช่วยพระรามปราบยุคเข็ญในโลก
 ในเรื่องรามเกียรติ์เท่านั้น ความคิด ความเชื่อของชาวไทยเกี่ยวกับอุปนิสัยของพระอินทร์
 จึงไม่ค่อยตรงกับวรรณคดีสักเท่าไร และแม้แต่วรรณคดีบ้างก็ยังไม่กล่าวถึงอุปนิสัยในคาน
 ไม้คี่ของพระอินทร์ไว้มากนัก แต่วรรณคดีไทยไม่กล่าวถึงเลย จะเห็นได้ว่าในตำนานก๊ก
 นิทานก๊ก และวรรณคดีก๊ก ล้วนกล่าวถึงพระอินทร์เฉพาะในคานทรงมีความเมตตา กรุณา
 หงษ์ และความเชื่อเช่นนกทองฝักใจคนไทยมาตลอด เมื่อเกิดเรื่องเดือดร้อนเมื่อไรเรา
 ก็มักขอให้พระอินทร์ช่วย เรื่องลิลิตพระลอ เมื่อพระลอลาพระมารดาเพื่อเดินทางไปเมือง
 ศักรุ พระนางบุญเหลือไม่อาจหัดทานได้เพราะรู้ว่าโอรสถูกเสน่ห์ แต่พระนางก็เดือดร้อน
 ควญเกรงว่าโอรสจะถูกศักรุทำร้าย จึงออกโอรสบนบานให้เทวดามิ่กฤทช่วย รวมทั้ง
 พระอินทร์ด้วย เพื่อให้พระลอรอดกลับคืนเมืองได้ เรื่องขุนช้างขุนแผน เมื่อเถรแก้ว
 ขอร้องให้สายทองเป็นสื่อชักให้ไคนางพิมพ์ผิลาไลย ก็เปรียบความว่า สายทองเหมือน
 พระอินทร์ที่จะช่วยคชทุกข์ให้คนใดสมหวัง² เรื่องนิราศนรินทร์ เมื่อกล่าวถึงความรักที่ตน

¹ ลิลิตพระลอ, หน้า 49. ว่า

ขอฝากฝูงเทพไท	ภูมินทร์
อากาศพุกบุษลินธุ์	ปากวาง
อุกักรรรายอุอินทร์	พรุหเขตุ กิติ
ช่วยรักษาเจ้าราช	อย่าให้มิดภัย.

² เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนฉบับหอสมุดแห่งชาติ, (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา,
 2493), หน้า 64. ว่า

อันเถรนองเหมือนกระต่ายหมายจันทร์	อยู่กินถ้ำจะคั่นขึ้นไปได้
แตรรอมทรอมนอนรูางกับบางไป	ควยทางไกลกลางหาวเมื่อคราวปอง
ไคองคอินทรและจะขึ้นสำเร็จกรม	จะไคูชมกระต่ายสวรรค์จันทร์นง
อินทราอุปมาเหมือนสายทอง	พิมพ์นองเหมือนกระต่ายในวงจันทร์.

มีต่อสตรีที่รัก อยู่นางไกลกันจนต่างก็มีความทุกข์โศก แลวกพอเหวอตาที่ไม่ช่วย ก็ขอ
พระอินทร์ควย ความเชื่อเชนนมในวรรณคดีไทยตลอดมา และวรรณคดีที่ใคร่บเคาเรื่อง

จากวรรณคดีสันสกฤตโดยตรง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น
เรื่องพระนลคำหลวง ก็เป็นเรื่องทีแสดงถึงความรักตากรณาของพระอินทร์ ทีไปรบประพาน
พรแกพระนล 2 ประการ หลังจากทีนางหมยงค์ได้เลือกพระนลเป็นคูครอง หิง ๆ ทัพเทพ
ถึง 4 องค์ปรารถนาจะไ้นางเลือกคน เมื่อไม่สมหวังเทพหิงสี่ คือ พระอินทร์ พระอัคนี พระยม
พระวรุณ ก็มีไ้โกรวีวโกรธ ต่างพากันประพานพรพระนลเสียอีก² เรื่องสาวตรี เมื่อ
พระยมไปรคนางสาวตรีจันยอมให้พระสัคยวานขึ้น พระอินทร์ในฐานะท้าวโลกบาลของพรหมณ

1 พ.ณ. ประมวลมารค, นิราศนรินทร์คำโคลงและนิราศปลักยอย (พระนคร:
แพร่พิทยา, 2513), หน้า 66. ว่า

พันเนตรภูวนาถกั	คาระวัง โฉธา
พักตร์สี่แปดโสศพิง	สู่ออนอ
กฤษณนิทร เลอหลัง	นาคหัดบ ฤาพอ
สองพิโยครำร้อ	เทพท้าวทัวเมิน.

2 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระนลคำหลวง (พระนคร:
ศิลปาบรรณาการ, 2496), หน้า 69. ว่า

พระอินทร์ผกรอครอบไตร	ครึ่งขามปัย
ผู้ผู้ศึศรีสมาน	
ไ้ท้าวณลราชรมหิบาล	ดั้มพรธิในการ
พลีและบวงสรวางสวรท	
อีกหนึ่งยามองคทรวงธรรม	คำเนนผานพลัน
ไ้ชนนิยมบารมี.	

กึ่งประทานพรควย อุบิสัยของพระอินทร์ตามความเชื่อของคนไทยจึงเกือบจะไม่มีที่กำหนัด ซึ่งนับว่าแตกต่างจากทั้งวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีบาลี และเป็นความเชื่อที่ปรากฏในทุกท้องถิ่นของไทย พระอินทร์จึงเป็นเทพที่ชาวไทยนิยมยกย่องและรู้จักกันดี วรรณกรรมชาวบ้านเรื่องพระรอดเมรัของถิ่นปักษ์ใต้ นั้น ยิ่งแสดงให้เห็นความใกล้ชิดกับพระอินทร์ต่อชาวไทย เพราะโคกกล่าววว่าพระรอดอยู่ในอุโมงค์กับแม่และป้านั้น พระอินทร์กรอนอาสน์พระองค์จึงสงสัยว่าเหตุใดอาสน์ของพระองค์จึงรอน จะเป็นเพราะมนุษย์คนใดสร้างกุกศควยการบำเพ็ญพรต สร้างวัด ปลุกเสกศาลา สร้างสะพาน หรือหอดพระพุทธรูป กวากและทำความสะอาดสักปหรือวิหาร หรือบวชลูกหลาน ๒ แม่เรื่องเหล่านี้เพียงเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็สามารถทำให้พระองค์รอนอาสน์ ถึงต้องลงมาช่วยเสียแล้ว

นอกจากอุบิสัยที่ว่าพระอินทร์มีความเมตตา กรุณา แล้ว วรรณคดีไทยยังกล่าวถึงหน้าที่อีกประการหนึ่งของพระอินทร์ตรงกับวรรณคดีบาลี คือ ทรงคุ้มครองมนุษย์ประพฤติธรรม ดังจะเห็นได้จากเรื่องต่าง ๆ ทักกล่าวมาข้างตุนว่า พระองค์ทรงมีความเมตตา กรุณา ช่วยเหลือผู้คนทุกซัโคยาก ซึ่งล้วนแต่เป็นคนดี เป็นมนุษย์ประพฤติธรรมทั้งสิ้น เมื่อพระองค์ทรงคุ้มครองมนุษย์ประพฤติธรรมแล้ว ในบางคราวพระองค์ก็ลงโทษประพฤติผิดควย ดังในเรื่องไชโยเมรั ที่พระองค์เนรมิตคอกบัวมารับรางวัลจำปาทองที่กระโจนลงไปให้พระเช็กินนั้น

๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, สำนวนโวหารเรื่องและบทละครเรื่อง (พระนคร: โรงพิมพ์ธนาคารออมสิน, 2508), หน้า 88. ว่า

ตัวเราศักรินทร์เป็นอมร อำนวยพรแก่กษัตริย์ทั้งสี่
ให้ทรงศักดิ์กระเดื่องเรื่องฤทธิ์ และไพร่ปลากทั้งนอกใน

๒ ปราณี ชวัณแก้ว, วรรณคดีชาวบ้านจาก "บทควา" เอกสารการนิเทศการศึกษ ฉบับที่ 172 หน่วยศึกษานิเทศการ กรมการฝึกหัดครู (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2518), หน้า 280 - 281.

สำหรับพระเชษฐภคินีนั้นกลายเป็นจักรกรคัคคัลลิตชาคนพระเชษฐภคินี และเป็นเหตุให้เธอกัน
 สืบมาว่านกอสาเหตุที่พระเชษฐภคินีนั้น เรื่องจันทโครบ ซึ่งกล่าวถึงนิสัยโหดของสตรีผู้ไม่
 ซื่อตรงต่อสามี คือ นางโมรา ที่ช่วยโจรประหารจันทโครบสามี จนโจรเองกรังเกียด
 นางนั้น พระอินทร์ก็แปลงเป็นเหยี่ยวมาดองใจนาง ๆ ก็แสดงนิสัยโหดให้ปรากฏอีก พระองค์
 จึงมีพยานและสาปนางให้เป็นชะนี เป็นการลงโทษที่นางประพฤติผิด¹ และเรื่องนี้เองที่ทำให้
 ใ้คนไทยแตกอนเชื่อว่าชะนีมีแต่ควเมีย ถ้าจะผสมพันธุ์ก็ของสมจรกับกาง (การลงโทษผู้
 ประพฤติผิดเช่นนี้ในบรรดาภาษาของชาติ ปรากฏอยู่มาก) เมื่อลงโทษนางแล้วจึงไปช่วย
 ชุมจันทโครบ

¹ พ.ณ. ประมวลมารค, ประวัติคำกลอนสุนทรภู่, (พระนคร: แพร่พิทยา, 2599), หน้า 127. ว่า

แต่ตัวรักแล้วยังยกกระบวนบิด

พอโจรจรรรสแล้ววางหม

สองมนุษย์แล้วมีหน้ายังซ้ำสัว

มีง่ามัวเสียจนตัวทองเดินเคี้ยว

กเป็นเจ้าควาคังส่วมานมาศ

กร เชนอยว่าเป็นกาดีพาด

วาหึงกาดกีนีกาดีทวีป

ให้ฝูงคางกลางคงเป็นกัสดา

มาปลงจิตให้อายโจรภริมย์สม

ยังไม่สมสากะใจฤาไรเจี้ยว

พอแกชัดเช็ดพันทักกันเชี้ยว

จะซ้ำเหยี้ยวเข้าเป็นสามยามกันการ

อันสัญชาติหญิงร้ายไม่หมายสมาน

จะประจานไว้ให้แจ้งทั้งโลกา

จนสิ้นชีพมิให้หายปรารภนา

ชาวโลกาให้เขาเรียกชะนีนาง.

พระอินทร์เป็นเทพธิดาชาวไทยรู้จักกันดีเชนนี ในวรรณคดีไทย แม้ไม่มีบทบาทของ
พระอินทร์แทรกอยู่ ก็ยังมีส่วนวนอุบไม่ถึงพระอินทร์บาง ท้อยของพระองค์บาง สมบัติ
ของพระองค์บาง ปรากฏอยู่เสมอ ในรามเกียรติ์ เมื่อพระอินทร์และพระอาทิตย์ช่วยกัน
เนรมิตเมือง ชักขึ้นให้โอรสครอง กวาศปราสาทงามเหมือนเวไชยนต์¹ เมื่อพระรามเสด็จ
เข้าชักขึ้นหลังจากสังหารพาดิแล้วกว่าเมืองนั้น "แสนสนุกดังวิมานเมืองอินทร์" บุษบก
วิเศษให้ท้าวสหลวันนำมาให้ท้าวจรุฬกรกวางามเหมือนรถของพระอินทร์² เมื่อพระราม
พระลักษณ เสด็จไปคอยทัพชักขึ้นที่เขาคันธมาทน์ และชมพรรณไม่ว่าเขาเนินเหมือนนันทวัน³
เมื่อยามที่ท้าวละคร มีความสนมควยไถ่สิ่งหึงของการกัมก็จะเปรียบว่าจิตใจเหมือนโคสมบัติ-

¹ รัชกาลที่ 1, เรื่องเดิม, เล่ม 1, หน้า 84. ว่า

ปราสาทแก้วทั้งสามองค์
ตั้งเวไชยนต์ในชั้นฟ้า

สูงระหงยอดเยี่ยมพระเวหา
ลอยมาตั้งเหนือบัลลังก์.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 37. ว่า

เห็นบุษบกแก้วแววฟ้า

งามดั่งมหาเวไชยนต์.

³ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 755. ว่า

รุกขชาติล้วนพรรณไม้หอม
หมกมรรदनเคลลาควงฉกา
มีพุ่มนำพุ่มกัน
คั้งนันทวันในชั้นอินทร์

กลิ่นตระหลบทั้งจอมภูษา
พระพายพาศันธรรสรวริน
ไหลลั่นลงธารกระแสดลิ่ง
พระถวิลถึงองค์บงอร.

บางกรั๊งไทยใช้ว่า หัสณิน¹ และหัสเนตร² ชื่อ วัชร วัชรินทร์ บางกรั๊งก็เปลี่ยนเป็น วัชรินทร์ - หัสณินจะเป็นเพราะเพี้ยนสะกดกันในคำอ่านและการแต่งคำประพันธ์ เดียงพยางค์ หนาจึงกรณไปโดยที่เราไม่คำนึงถึงความหมาย นามเกื้อทั้งหมดของพระอินทร์นั้น วรรณคดีไทยก็รับมาจากวรรณคดีทั้งสองภาษาคงกล่าวมา ยกเว้นนามเดียว คือ "ตรีเนตร"³ ซึ่งไม่ปรากฏว่าเคยใช้เรียกพระอินทร์เลย ไม่ว่าจะในวรรณคดีสันสกฤตหรือวรรณคดีบาลี แต่วรรณคดีไทยกลับใช้โดยทั่วไป เข้าใจว่าไทยเราน่าจะสืบทอดมาจากเทพของอินเดีย เพราะพระอินทร์มีได้มีเนตร 3 ดวงตามความหมายของนามนี้ แต่เทพที่มีคุณสมบัติเช่นนั้นได้แก่ พระศิวะ หรือที่เรานิยมเรียกพระอิศวร และบางกรั๊งก็เรียกว่า พระอินศวร ด้วยซ้ำ จึงอาจจะเป็นเหตุให้มีการสืบทอดกันได้ อยากรู้จักคำว่า "ตรีเนตร" มักใช้ในคำประพันธ์ ให้ทดลองจองกับคำว่า "โกสีย์" เช่น "โกสีย์ตรีเนตร"

1 รัชกาลที่ 1, เรื่อง เติม, เล่ม 1, หน้า 6. ว่า
 เมื่อนั้น หัสณินเจ้าศรียศศรีศา.

2 เรื่อง เติม, หน้า 14. ว่า
 กรนถึงอยุธยาทานิเวศน์ องคท้าวหัสเนตร เรื่อง ศรี.

3 เรื่อง เติม, หน้า 11. ว่า
 ครนเสวีจรงสร้างนครเศศ องคท้าวตรีเนตร เรื่อง ศรี.